

Хмельницький національний університет
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра слов'янської філології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

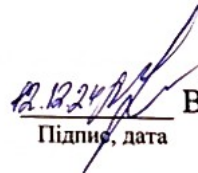
Магістр

Галузь знань 03 Гуманітарні науки
Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація 035.033 Слов'янські мови і літератури
(переклад включно), перша – польська

на тему: Тема війни в польській літературі

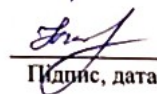
Шифр КРФПМз.23206.01.04.00

студентки II курсу групи ФПМ-23-1

Підпис, дата

Вікторії ВІТКОВСЬКОЇ

Керівник

Підпис, дата

Інна ГОРЯЧОК

До захисту допускаю:

Завкафедри слов'янської філології

Підпис, дата

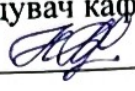
Наталія ТОРЧИНСЬКА

Хмельницький, 2024

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет гуманітарно-педагогічний
Кафедра слов'янської філології
Освітній рівень магістр
Галузь знань 03 Гуманітарні науки
Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація Слов'янські мови і літератури (переклад включно), перша – польська
Освітня програма освітньо-професійна

„ЗАТВЕРДЖУЮ”

Завідувач кафедри слов'янської філології

(Неля ПОДЛЕВСЬКА)
17 жовтня 2023 року

Завдання на кваліфікаційну роботу

ВІТКОВСЬКОЇ ВІКТОРІЇ ВАДИМІВНИ

- 1. Тема роботи «Тема війни у польській літературі»**, затверджена на засіданні кафедри слов'янської філології 16 червня 2023 року, протокол № 12.
- 2. Термін подачі здобувачем вищої освіти завершеної роботи – грудень 2024 року.**
- 3. Вихідні дані роботи:** зумовлена значним впливом воєнних подій на польську історію, культуру та національну ідентичність. Польща неодноразово ставала полем битви, яке знайшло відображення у творах письменників різних періодів. Сучасні глобальні виклики, пов'язані з військовими конфліктами та їх впливом на суспільство, сприяють відновленню інтересу до аналізу теми війни в літературі, яка слугує важливим інструментом осмислення та переосмислення минулого.
- 4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік підлеглих розробці питань):**
 - дослідити розвиток польської літератури в період воєнних конфліктів;

- визначити образи війни та їх трансформації у творах польських письменників;
- виявити специфічні риси психології війни в літературних образах
- розкрити тему боротьби та патріотизму в польській літературі;
- проаналізувати реценцію теми війни сучасними польськими авторами;
- дослідити тему української війни XXI століття у польській літературі.

5. Графічного матеріалу немає.

6. Консультанти по роботі із вказівкою розділів, які їх стосуються			
Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання отримав
	НЕМАЄ		

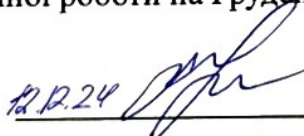
7. Дата видачі завдання – 17 жовтня 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН			
№	Найменування етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання	Приміт з/ч роботи
1.	Обрання теми кваліфікаційної роботи	Вересень 2023 року	
2.		Опрацювання наукової літератури з теми Вересень-жовтень	
	Збирання матеріалу, його первинна наукова інтерпретація	дослідження 2023 року	
3.		Вересень 2023–року листопад	
4.		Написання першого розділу дипломної березень 2024 рудень	

- 2023 року – роботи
- Жовтень
5. Апробування результатів дослідження шляхом здійснення публікації в збірнику 2023 року – листопад наукових праць та участі в конференціях 2024 року
6. Написання другого розділу Квітень – червень кваліфікаційної роботи 2024 року
7. Написання третього розділу Серпень – жовтень кваліфікаційної роботи 2024 року
9. Написання «чорнового варіанту» До листопада 2024 року дипломної роботи
 Попередній захист 26 листопада
10. кваліфікаційної роботи 2024 року
11. Остаточне завершення Грудень кваліфікаційної роботи 2024 року
12. Подача кваліфікаційної роботи на Грудень кафедру і її захист 2024 року

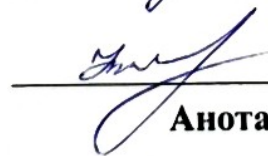
Магістрант

12.12.24

Вікторія ВІТКОВСЬКА

Керівник роботи

Інна ГОРЯЧОК

Анотація

Тема роботи: «Тема війни у польській літературі» Автор

Вітковська В.В.

Науковий керівник – Горячок І. В.

Обсяг кваліфікаційної роботи – 73 сторінки основного тексту.

Робота містить 100 джерел посилань.

Ключові слова: польська література, війна, психологія війни, конфлікти, боротьба, національна ідентичність.

Кваліфікаційна робота присвячена комплексному дослідженню теми війни у польській літературі.

У роботі потрібно дослідити тему війни в польській літературі, її розвиток та трансформацію протягом різних історичних епох. У рамках дослідження буде розглянуто, як польські письменники різних поколінь використовували цю тему для розкриття складних життєвих ситуацій, зміни людської психології в умовах війни та усвідомлення національної ідентичності.

Меті підпорядковується вирішення завдань: дослідити розвиток польської літератури в період воєнних конфліктів; визначити образи війни та їх трансформації у творах польських письменників; виявити специфічні риси психології війни в літературних образах; розкрити тему боротьби та патріотизму в польській літературі; проаналізувати рецепцію теми війни сучасними польськими авторами; дослідити тему української війни XXI століття у польській літературі.

Об'єктом дослідження є тема війни у польській літературі. У ході дослідження було проаналізовано близько 100 джерел інформації.

Польська література, зокрема в контексті воєнних конфліктів, відображає глибокі переживання нації, її боротьбу за незалежність й ідентичність, а також гуманістичні цінності, що сприймаються крізь призму страждань і втрат. Протягом різних етапів історії, зокрема під час воєн XVI, XVIII, XIX і XX століть, польські письменники створювали твори, які підкреслювали жахи війни, а також виявляли людські цінності та прагнення до миру.

У творах багатьох польських письменників є образи національної боротьби та самопожертви, особливо в контексті різних повстань та періодів іноземної окупації. Розвиток польської літератури в період воєнних конфліктів є складним і багатограним процесом, що відображає переживання, боротьбу народу.

Перспективу дослідження вбачаємо у вивченні теми війни у порівнянні її з іншими літературами.

Автор

 12.12.2024
підпис автора і дата подання роботи до захисту

ЗМІСТ

Вступ.....	3
1. Історико-літературний контекст теми війни у польській літературі...7	
1.1 Розвиток польської літератури в період воєнних конфліктів.....7	
1.2 Формування теми війни в польській літературі ХХ століття.....16	
2. Образи війни та їх трансформації у творах польських письменників.....26	
2.1 Психологія війни в літературних образах.....26	
2.2 Тема боротьби та патріотизму в польській літературі.....32	
3. Тема війни у польській літературі ХХІ століття.....41	
3.1 Рецепція теми війни сучасними польськими авторами.....41	
3.2. Тема української війни ХХІ століття у польській літературі.....50	
Висновки.....	59
Перелік джерел посилання.....	65

ВСТУП

Тема війни є однією з найтрагічніших подій в історії людства, що неодноразово ставала джерелом натхнення для письменників, митців, істориків та філософів. Польська література займає особливе місце в європейському літературному просторі, оскільки історичні долі польського народу неодноразово були переплетені з подіями воєнних конфліктів. Війна стала темою, яка викликала глибокі роздуми та відображалася в художніх творах польських авторів, починаючи з літератури доби середньовіччя й до сучасності.

Польська література створила велику різноманітність творів, присвячених різним аспектам війни, від героїчних битв до трагічних людських втрат. Автори звертаються до теми війни, щоб відобразити не лише воєнні дії, але й моральні, етичні та соціальні питання, зокрема: роль особистості на полі бою, випробування людських цінностей, драму людських життів і пошук національної ідентичності. Дослідженням теми війни у польській літературі такі науковці як: Я. Болонський, М. Карковська, Т. Суха, Е. Тарновська, П. Ковальський, Б. Гладек, Я. Ліндек та інші, які вивчали різні аспекти війни у польській літературі, аналізуючи твори від часів Першої, Другої світових війн до сучасних конфліктів, зокрема в Україні.

Актуальність роботи зумовлена значним впливом воєнних подій на польську історію, культуру та національну ідентичність. Польща неодноразово ставала полем битви, яке знайшло відображення в творах письменників різних періодів. Сучасні глобальні виклики, пов'язані з військовими конфліктами та їх впливом на суспільство, сприяють відновленню інтересу до аналізу теми війни в літературі, яка слугує важливим інструментом осмислення та переосмислення минулого.

Вивчення того, як польські письменники висвітлювали тему війни, дозволяє не лише краще зрозуміти специфіку польської літературної

традиції, але й осмислити загальні людські та моральні цінності, які залишаються актуальними й сьогодні. Аналіз воєнної тематики в польській літературі також сприяє розширенню знань про історичний досвід Польщі та ролі літератури як дзеркала суспільних настроїв і національної свідомості в умовах кризових ситуацій.

Метою нашої роботи є аналіз теми війни в польській літературі, її розвитку та трансформацій протягом різних історичних епох. У рамках дослідження буде розглянуто, як польські письменники різних поколінь використовували цю тему для розкриття складних життєвих ситуацій, зміни людської психології в умовах війни та усвідомлення національної ідентичності.

Завданнями нашого дослідження є:

- дослідити розвиток польської літератури в період воєнних конфліктів;
- визначити образи війни та їх трансформації у творах польських письменників;
- виявити специфічні риси психології війни в літературних образах
- розкрити тему боротьби та патріотизму в польській літературі;
- проаналізувати реценцію теми війни сучасними польськими авторами;
- дослідити тему української війни XXI століття у польській літературі.

Вивчення теми війни в польській літературі дозволяє не лише краще зрозуміти історичні події, а й проникнути в глибину людської душі, яка змушена долати виклики, що ставить перед нею війна.

Об'єктом дослідження нашого дослідження тема війни у польській літературі.

Предметом є твори польських письменників, які відображають тему війни в різні історичні періоди.

Методи дослідження. У нашій роботі відповідно до мети та завдань нашого дослідження характеристика матеріалу здійснюється на основі

описового методу, адже шляхом цілісного опису поетики художніх творів можна виявити її особливості. Під час написання роботи також були використані такі методи дослідження, зокрема загальнонауковий; культурологічний; системний метод наукового пізнання, аналітичний метод, історичний та порівняльний. Усе це сприяло вирішенню основних завдань дослідження.

Наукова новизна цієї роботи полягає в комплексному аналізі відображення теми війни в польській літературі в різні історичні періоди. У дослідженні здійснюється спроба систематизувати основні тенденції та особливості представлення воєнної тематики, що раніше не були досліджені в єдиній парадигмі. Робота звертає увагу на зміну акцентів у сприйнятті війни у польських авторів різних епох, включаючи як класиків, так і сучасних письменників. Таким чином, цедослідження сприяє поглибленому розумінню еволюції польської літературної традиції щодо зображення війни та надає можливість дослідити, як зміна історичних обставин впливала на художні інтерпретації цієї теми.

Теоретичне значення кваліфікаційної роботи полягає в тому, що її результати доповнюють інформацію про історію польської літератури, а також і сучасну, сприяє подальшому дослідженню у галузі історичного та сучасного літературознавства.

Практичне значення роботи: дипломна робота представляє практичну цінність під час вивчення курсів історії польської літератури та теорії літератури, сучасної польської літератури у вищій школі, у підготовці спецкурсів і спецсеминарів для студентів філологічних факультетів ЗВО, написанні курсових та дипломних робіт.

Апробація дослідження. Взято участь у міжнародній конференції та подано статтю до друку в збірник «Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика».

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, підрозділів, висновку та переліку джерел посилання. Загальна кількість сторінок – 73. Загальна кількість використаних джерел – 100.

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

ІСТОРИКО-ЛІТЕРАТУРНИЙ КОНТЕКСТ ТЕМИ ВІЙНИ У ПОЛЬСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

1.1 Розвиток польської літератури в період воєнних конфліктів

Війна – це слово звучить зловісно, яке викликає лише негативні асоціації (зло, страждання, смерть, хаосом, руйнування, катастрофа). Література завжди реагувала на слово «війна» і пропонувала різні її образи. Іноді писали про грандіозні битви, бойовий гомін, героїчні вчинки цілих військ, іноді про подвиги одного воїна. Іноді твори були великою прославою воєнного подвигу, але значно частіше звучали голоси протесту проти війни та скарги на її жорстокість. У літературі ХХ століття війна набула образу жахливої катастрофи, яка забирає мільйони життів. Літературні тексти показували, якої шкоди війна завдала психіці людини, а також свідчили про повну моральну деградацію та знеособлення людини. Література намагається допомогти нам зрозуміти, чим є війна і які наслідки вона може мати. Вона також показує різні людські позиції стосовно зла, страждання та насильства.

Одне з давньоримських прислів'їв говорить: «*Inter arma silent musae*», що означає «Поміж зброєю музи мовчать», частіше вживане в дещо модернізованій формі: «Коли говорять гармати, музи мовчать». У цьому вислові є правда, бо коли вирує війна, немає часу для творчості [22, с. 1].

У середньовіччі війни були повсякденним явищем. Лицарство було однією з основних верств західноєвропейського суспільства. Розвивалася лицарська культура і ремесло. З'являлися так звані «пісні про подвиги», у яких прославляли великих героїв і лицарів. Сьогодні такі вигуки захоплення можуть викликати у нас великі сумніви. Однак у середньовіччі захоплення лицарським подвигом, сповненим мужності, але також жорстокості, було звичайним. Цінували великих лицарів, які боролися з поганями в обороні християнської віри. Сьогодні на хрестові походи ми дивимося зовсім інакше.

Люди епохи Відродження були великими противниками війни. Також польські письменники були проти війни. А. Моджевський у творі «Про виправлення Речі Посполитої» розмістив книгу під назвою «Про війну», в якій вказував, що війна – це велике зло і нещастя. Він стверджував: «Жодні вигоди від війни не є настільки великими, щоб могли зрівнятися з її шкодами». Хоча А. Моджевський був рішучим противником війни, він вважав, що її можна поділити на два види. Є добрі і злі війни. Перші – це оборонні війни, другі ж – ті, що розпочинаються з метою грабунку та нападу на чужі території [22, с. 1].

Дещо інший погляд на війну мали люди доби бароко. XVI століття було часом, коли Річ Посполита вела не одну воєнну кампанію і не раз мусила захищати свою територію. Одним з письменників, який описав свою участь у таких військових походах, був Я. Пасек. Його твір можна назвати своєрідним солдатським щоденником, у якому він описував свої військові пригоди. У творі раз по раз з'являються портрети воєначальників і простих солдатів, написані простою, подекуди виразною мовою. У його мемуарах можна знайти чимало описів битв. Ось один із фрагментів: «*tu jednego gonisz, a drugi tudzież nad karkiem stoi z szablą, to go docinasz, a drugi jak zajac pod smycz leci*» («Тут одного женеш, а інший теж над головою стоїть із шаблею, то його добиваєш, а другий, як заєць, під повід полетить»). Війна є не лише нагодою продемонструвати військову вправність, але й можливістю збагатитися, здобуваючи численні трофеї. Завдяки воєнним походам солдати можуть також подорожувати до нових, невідомих країн і знайомитися з іншими культурами [45, с. 1].

І. Красіцький підійшов до воєнної тематики дещо інакше. Він створив героїкомічні поеми, які пародіювали лицарські епоси. У «Мишоїд» замість великих героїв з'являються щурі, миші та коти [48, с. 5]. У «Монахомахії» головними героями є ченці суперницьких орденів. Ось як починається цей твір:

«Wojnę domową śpiewam wam i głoszę,
Wojnę okrutną, bez broni i miecza,
Rycerzy bosych i nagich po trosze,
Same ich tylko męstwo ubezpiecza» [47, с. 65].

(«Домашню війну співаю вам і проголошую, Війну жорстоку, без зброї і меча, Лицарів босих і дещо нагих, Лише їхня мужність їх захищає»). Ченці під час битви, що спалахує після гарячої дискусії, використовують різноманітні методи боротьби. У хід ідуть книги, хрести, чоботи, тарілки й інша нетипова зброя. Уся битва завершується також гротескно: вносять великий кубок із добрим напоєм, що примиряє ворогуючі сторони.

У XVIII столітті, під час боротьби за незалежність Польщі, література стала важливим засобом вираження патріотичних почуттів. А. Міцкевич у своїй поемі «Пан Тадеуш» (1834) зобразив не лише традиції польської шляхти, але й їхню готовність до боротьби за вільну батьківщину. Хоча дія відбувається в мирний час, присутня тема боротьби за свободу, що стала основою для наступних поколінь польських письменників [57, с. 4]. Ю. Словацький – один із найзначніших представників польського романтизму, який також займався темою війни у своїй творчості. Його життя і творчість були тісно пов'язані з історичними подіями, зокрема з боротьбою Польщі за незалежність. Ю. Словацький, як і багато його «contemporaries», пережив великі зрушення в Польщі, зокрема повстання 1830 року, що стало ключовою віхою у його житті та творчості. У своїх творах Ю. Словацький часто звертався до теми війни, втрачених надій та боротьби за свободу. Він намагався передати не лише фізичні страждання, але й духовні переживання своїх персонажів. Наприклад, у драмах «Кордіан» і «Мазепа» висвітлює героїзм, трагізм і моральні дилеми, з якими стикаються його герої на тлі військових конфліктів. Драма «Кордіан» (1834) є одним із найзначніших творів. У ній автор порушує питання патріотизму і морального вибору під час війни. Головний герой, Кордіан, перебуває у пошуку свого місця у світі,

усвідомлюючи, що його призначення полягає в боротьбі за свободу своєї країни. Однак він стикається з глибокими сумнівами щодо доцільності насильства та жертви, що робить його образ складним і суперечливим. Показуючи внутрішню боротьбу персонажа, Словацький закликає читача замислитися над сенсом війни і жертви. У поемі «Мазепа» (1840) автор відтворює образ історичного героя, гетьмана Мазепи, який бореться за незалежність України. Поема сповнена романтичних елементів, що підкреслюють глибокі почуття і страждання героїв, які прагнуть волі. Тут війна представлена як шлях до досягнення високих ідеалів, але водночас демонструє її жорстокість та наслідки для окремих особистостей. Ю. Словацький значно вплинув на розвиток польської літератури, заклавши основи для подальших роздумів про війну, свободу та національну ідентичність. Його творчість стала важливою частиною національного міфу, надихаючи пізніших письменників на роздуми про війну і страждання. У своїй творчості не лише відображав жахи війни, а й досліджував її глибокі психологічні та емоційні наслідки, що робить його твори актуальними і донині [31, с. 2].

У XIX столітті, особливо під час повстань, такий письменник як З. Красінський у драмі «Ідомей» (1855) порушував питання жертв, які приносить війна. Хоча п'єса не є безпосередньо військовою, вона відображає біль і страждання, які супроводжують війни та повстання. Теми війни часто відображалася через історичні романи, зокрема у творчості Г. Сенкевича. Його «Трилогія» присвячена спершу повстанню Б. Хмельницького, шведському «потопу» і війні з Туреччиною. Особливе місце тут займає роман «Потоп», де описується шведська агресія проти Польщі. Г. Сенкевич через свої історичні романи прагнув «зміцнити» дух поляків, показуючи, що Бог завжди на боці скривджених, і що вій Одночасно автори показують, що війна є величезною катастрофою, яка знищує цілу націю. Під час військових дій панують анархія і свавілля. Найбільше страждають бідні верстви

населення: села та господарства грабують і спалюють, дітей і жінок, залишених без нагляду, вбивають. Люди страждають від голоду [76, с. 5].

У XIX столітті, епоху численних воєн, Європою потрясли наполеонівські походи, які представлялися з різних сторін, дозволяючи всебічний погляд на них. Погляди на Наполеона серед авторів різнилися. Поляки бачили в ньому визволителя, людину, яка допоможе їхній поневоленій країні здобути незалежність. У «Пан Тадеуш» А. Міцкевича є чимало згадок про наполеонівські війни. Усі радіють його успіхам, що засвідчують слова: «Тепер гримить зброя, а в нас, старих, серця ростуть». Наполеон у «Пан Тадеуш» зображений як бог війни, з яким поляки пов'язують величезні надії. Його похід на Росію викликає загальне захоплення. XI книга, що має назву «Рік 1812», розповідає про марш польських легіонів через польські землі і про надії поляків на зміни та здобуття незалежності [57, с. 45].

У період романтизму варто виокремити В. Шимборську (1923-2012), адже її поезія часто містить відгомін трагедії війни. У вірші «Кінець і початок» В. Шимборська розмірковує над руйнуваннями, що залишилися після війни, і відновленням життя. Тема жертвопринесення та героїзму у боротьбі за свободу стала центральною у творах епохи романтизму. Такі тексти ставали не лише відображенням історичних подій, але й моральним імперативом для наступних поколінь [30, с. 787].

Роки війни та окупації є досить похмурим періодом для польської культури та науки, адже в основному з перших днів вересня німецький агресор розпочав акцію зі знищення польської інтелігенції, через кілька тижнів подібні дії вжили спеціальні осередки. Метою всіх цих починань окупантів, спрямованих на польську інтелігенцію, було знищення національної ідентичності поляків, бо націю без соціальної верстви, відповідальної за стійкість її самосвідомості, легше стерти зі сторінок історії.

Наступним кроком у знищенні культури та ідентичності поляків стало закриття польських шкіл та університетів.

У списках письменників і поетів, нібито ворожих Німеччині та німецькій культурі як такій, було понад півтори тисячі імен. Серед нагороджених були, зокрема: С. Виспянський, С. Жеромський, М. Конопницька, А. Міцкевич, Ю. Словацький, а серед ще живих: В. Берент, К. Ілакевичувна, Ю. Каден-Бандровський, К. Макушинський, Ю. Тувім,.

Надзвичайно різноманітною є творчість письменників, які творили в роки війни та окупації. Звісно, відомо, що більшість із них були піснями, які закликали до боротьби чи підбадьорювали пригноблену націю (напр., «Тривога» А. Слонімського, «Багнет на гармату» В. Броневського), але були й такі, які показували, що поляки не завжди були на висоті під час окупації. Прикладом тут є вірш Ч. Мілоша під назвою «Campo di Fiori». У ній майбутній Нобелівський лауреат показав байдужість натовпу, який і в 1600 році, коли Джордано Бруно було спалено на римській Кампо ді Фіорі, і під час повстання у Варшавському гетто, не особливо хвилювався трагедією, що розгорталася на його очах. Тому не всю поведінку поляків під час Другої світової війни можна вважати гідною похвали [36, с. 29].

Література була однією з сфер боротьби поляків проти окупантів. Виходили книжки та газети літературно-культурного спрямування (за шість років окупації близько сорока назв), найважливішими з яких були: «Польща живе», «Нація і культура», «Мистецтво і нація». Останнє згадане періодичне видання публікувало на своїх шпальтах не лише вірші та оповідання, а й різного роду програмні тексти та літературні маніфести. До його редакції входили такі митці, як: Гайци, Тшебінський, Боярський, Копчинський, Строїнський, Бартельський. Мало хто з них дожив до кінця війни. Найважливіші книжкові видання тих часів включали різноманітні типи антологій, угруповання творів поетів покоління Колумба, а також самостійні томи поезії, наприклад, першою підпільною книгою, виданою в окупованій

Польщі, була збірка віршів Я. Сируча, тобто Ч. Мілоша під простою назвою «Вірші». Що стосується інших проявів культурного життя, то концерти та театральні вистави часто влаштовувалися на приватних квартирах. Звичайно, це було суворо заборонено [52, с. 1].

Проте письменники боролися не лише пером, вони часто брали участь і у вересневій кампанії, чи діяли в підпіллі. Наприклад, у вересні 1939 року в Любліні загинув Ю. Чехович, у кам'яницю, де він знаходився, влучила німецька бомба, а одразу після вступу Червоної армії до Польщі покінчив життя С. Віткевич. Серед письменників, поетів і діячів культури, які загинули під час шестирічної окупації, були: Т. Бой-Желенський, М. Браун, Т. Голендер, В. Гулевич, Г. Гурська, З. Гінчанка, К. Іжиковський, Я. Корчак, Г. Крагельська, С. Напирський, Є. Пачковський, Л. Півовар, В. Себила, І. Фік, Е. Шаманський, Б. Шульц та Г. Ярецька [52, с. 1].

До цієї групи належить ціла плеяда творців так званого покоління Колумбів, більшість із яких загинули під час Варшавського повстання, наприклад К. Бачинський, Т. Гайци, Строїнський. Такі видатні митці, як Коссак-Шуцька, Морцінек, Боровський, Чапський, Герлінг-Грудзінський, Гаявчинська, Брандіс, Кручковський, Галчинський, потрапили до німецьких концтаборів чи радянських таборів.

Назавжди чи тимчасово виїхали з країни такі письменники та поети: Ванкович, Вержинський, Гомбрович, Кунцевичова, Лехонь, Павліковська-Ясножевська, Прушинський, Слонімський, Тувім, Фідлер та інші [84, с. 1].

Багато з тих, хто емігрував, зіткнулися з важким вибором після закінчення війни, тому що, хоча комуністична влада заохочувала їх повернутися, було достатньо відомо про те, що сталося з польською культурною елітою після того, як у вересні 1939 року Радянський Союз увійшов до Польщі, і, крім польської попередньої Громадська думка після війни була добре поінформована про те, як російська влада керувала собою у власній країні. Тому лише Боровський, Броневський, Ванькович,

Галчинський, Кунцевичова, Прушинський, Слонімський, Тувім та кілька другорядних митців повернулися до країни, решта воліли залишитися в еміграції.

Друга світова війна стала часом катастрофічних втрат і відчайдушних боротьби за виживання:

- теми війни та страждань: письменники часто описували жахи війни, втрати, еміграцію, гноблення та боротьбу за виживання. Це відображається в творах таких авторів, як В. Шимборська, Ч. Мілош та Т. Ружевіч;

- література в підпіллі: під час окупації багато письменників продовжували творити в умовах репресій. Виникли підпільні видавництва, де публікувалися заборонені твори, що ставало формою спротиву;

- альтернативна реальність: деякі автори, як-от С. Лем, використовували елементи фантастики, щоб створити альтернативні світи, де можна було обговорити соціальні та політичні питання без прямого згадування про війну [88, с. 2].

Т. Бороський у «Оповіданнях» (1959) зосередився на переживаннях в'язнів концентраційних таборів, демонструючи, як війна деформує людську сутність. Його роботи, такі як «Цирк», ілюструють руйнівний вплив війни на людяність та відчуття солідарності. Т. Ружевіч, у свою чергу, через поезію, зокрема у вірші «Оцінка», досліджує переживання втрати та відновлення після війни, підкреслюючи, як ця травма вплинула на психіку особи та суспільства [64, с. 1].

Тема єврейського опору під час Другої світової війни також зайняла важливе місце в польській літературі. М. Едельман, лідер повстання у Варшавському гетто, у книзі «Zdażyć przed Panem Bogiem» (Встигнути перед Богом) описує рішучість євреїв боротися за своє життя замість неминучої смерті в газових камерах. Його спогади підкреслюють моральний вибір та гідність у найтяжчих умовах [84, с. 1].

У післявоєнний період польська література продовжила досліджувати наслідки війни:

- посттравматичний синдром: багато творів відображали травму війни, вплив на психіку людей та суспільство в цілому. Ці теми були присутні в літературі К. Бачинського та В. Шимборської;

- суспільні зміни: література часто реагувала на політичні зміни в Польщі, зокрема на комуністичний режим. Автори використовували алегорії і метафори, щоб критикувати суспільство;

- значення ідентичності: питання національної ідентичності та культурної спадщини стали особливо актуальними в контексті відновлення після війни.

Т. Грубеш у романі «Листи з війни» описує психологічні травми солдатів, які пережили війну, демонструючи, як переживання конфлікту впливають на особистість і їхнє сприйняття реальності [89, с. 57].

Війна є надзвичайно поширеною темою в літературі. Описуються різні її види (оборонні, агресивні, домашні, світові тощо). Із розвитком цивілізації способи ведення війни змінювалися. Методи вбивства ставали все більш жорстокими і безжальними. Одне не змінилося за багато століть: у війнах гинуть тисячі, а іноді й мільйони невинних людей. Війна – це величезне зло, що приносить смерть, страждання, безліч життєвих трагедій. У ХХ столітті людство пережило тотальну війну, в якій гинули всі і всі стали свідками її наслідків. Незважаючи на те, що це було таке травматичне переживання, воно не поклато край війнам.

Таким чином, розвиток польської літератури в період воєнних конфліктів свідчить про глибоке сприйняття людських цінностей, боротьби за незалежність та необхідності пам'яті про минуле. Письменники, які творили в ці буремні часи, стали свідками та хроністами подій, які сформували не лише національну ідентичність, але й універсальні питання про війну, мир і людяність. Розвиток польської літератури в період воєнних

конфліктів є складним і багатогранним процесом, що відображає переживання, боротьбу народу.

1.2 Формування теми війни в польській літературі ХХ століття

У польській літературі ХХ століття тема війни зумовлена історичними подіями, зокрема двома світовими війнами, які мали глибокий вплив на суспільство, національну ідентичність та культуру.

Польська літературна традиція ХХ століття формувалася під впливом численних історичних і політичних подій, які залишили глибокий слід у свідомості нації. Від кінця ХVІІІ століття Польща неодноразово була поділена, була під контролем сусідніх держав та зазнала втрати незалежності, що породило стійке почуття національної ідентичності та прагнення до збереження власної культурної спадщини у польському суспільстві [93, с. 5].

Вплив поділів Польщі в кінці ХVІІІ століття, а також постійні окупації національної території, формували польську національну свідомість та привів до значних змін у суспільних настроях. У цих умовах література стала важливим інструментом для збереження національної ідентичності, вираження прагнень народу та передавання майбутнім поколінням традицій і культурних цінностей.

Перша світова війна (1914–1918 рр.) та подальші політичні зміни в міжвоєнний період стали початком більш глибокого осмислення теми війни та її наслідків для людини й суспільства. Письменники прагнули відобразити реалії воєнного часу, описати долі людей, яких конфлікти змушували переглядати своє ставлення до національної ідентичності, патріотизму та людяності. Література міжвоєнного періоду почала готувати підґрунтя для тих творів, які з'явилися після Другої світової війни, коли досвід війни став ще більш трагічним і глибоким [95, с. 1].

Друга світова війна стала визначальним моментом у розвитку польської літературної традиції. Воєнні дії, які розпочалися з нападу на

Польщу в 1939 році, мали жахливі наслідки: численні людські втрати, руйнування міст і сіл, знищення культурної спадщини та геноцид єврейського населення залишили незабутній слід у колективній пам'яті.

Письменники, які стали свідками війни або постраждали від її наслідків, шукали способи висловити травматичний досвід, осмислити питання про сенс життя, втрати, провини та прощення. Література цього періоду охоплювала різні жанри та форми, від історичних романів і поезії до есеїстики, документальної прози й мемуарів, що дозволяли висвітлити як особисті переживання, так і колективний досвід нації.

Літературна традиція середини ХХ століття розвивалася як відображення болючого національного досвіду, зокрема втрат і зруйнованих ілюзій. Війна стала водночас і трагедією, і основою для переосмислення ролі мистецтва у відображенні дійсності та збереженні історичної пам'яті.

Польська література після Другої світової війни зазнала значного впливу трагічного досвіду нації та зосередилася на осмисленні подій, які залишили глибокий відбиток у колективній свідомості. Автори цього періоду зверталися до тем, що відображали екзистенційні питання, етичні дилеми та національний опір, який став символом прагнення до свободи. Серед найважливіших тем виділяються страждання і втрата, етика і мораль та опір і боротьба, які стали стрижневими мотивами багатьох творів [1, с. 26].

Тематика страждання та втрати посідає центральне місце у творах польських письменників післявоєнного періоду. Автори звертаються до індивідуальних і колективних трагедій, намагаючись передати відчуття болю, втрати та безнадії, з якими зіткнулися люди під час війни. Література цього періоду пронизана зображенням переслідувань, вигнання та смерті близьких, що відображає масові трагедії, пережиті населенням Польщі.

Часто у творах описані не лише фізичні страждання, але й глибокі емоційні та психологічні травми, що вплинули на особистість людини. Письменники передають внутрішні переживання персонажів, які змушені

стикатися з втратою дому, близьких людей та ілюзій. Така література є своєрідною рефлексією на травматичний досвід, що допомагає зрозуміти глибину людського страждання в умовах війни.

Серед письменників цієї тематики варто виокремити Т. Боровського та збірку оповідань «У нас, в Аушвіці...» (1946), у якій описується жахіття життя в нацистських концтаборах, зокрема, буденність насильства, виживання за будь-яку ціну та спустошення людської душі [5, с. 5]; З. Налковську та її збірку коротких оповідань «Медальйони» (1946), які відображають трагічні історії жертв Голокосту та досвід страждань і втрат людей під час війни [100, с. 1]; Г. Герлінга-Ґрудзінського та роман «Інший світ» (1951), який розповідає про реалії радянських концтаборів і боротьбу особистості за виживання в умовах моральної та фізичної деградації [10, с. 14].

Питання моралі під час війни набули особливого значення у польській літературі, де автори досліджують межі людської поведінки в екстремальних умовах. Тема етики та моралі постає як спроба зрозуміти, де проходить межа між добром і злом, якими є критерії справедливості у воєнний час і чи допустима помста як форма реакції на завдану кривду.

Письменники часто порушують питання, що стосуються поведінки людей під тиском обставин, де звичайні моральні норми ставляться під сумнів. Тема моральної дилеми – особливо складний і багатогранний аспект післявоєнної літератури, де герої змушені вибирати між життям і смертю, свободою і підкоренням, між особистими інтересами та інтересами колективу. Така література досліджує складні етичні питання, що вказують на моральну неоднозначність дій людини у воєнний час.

Питання етики і моралі порушують у своїх творчостях: Ч. Мілош у «Поневолений розум» (1953) – це есеїстичний твір, що досліджує, як тоталітарний режим впливає на особистість і змушує її йти на компроміси з власною совістю [18, с. 4]; Т. Ружевиц у «Неспокій» (1947), а також його

пізніші твори, досліджують моральні питання та розкривають втрату ілюзій і довіри до гуманності після війни; З. Герберт у збірці «Струна світла» (1956), «Містер Cogito» (1974), звертаючись до тем моральної відповідальності, опору та стійкості перед обличчям тоталітаризму і насильства [12, с. 1].

Однією з важливих тем, що пронизують польську літературну традицію після Другої світової війни, є тема опору та боротьби. Письменники описують спротив польського народу окупації, підкреслюючи прояви героїзму та патріотизму. Ці мотиви відображають силу духу нації, яка, незважаючи на численні поразки та втрати, не здавалася і боролася за свою свободу.

У літературі зображено як індивідуальні прояви героїзму, так і організований спротив, підкреслюючи, що боротьба за незалежність Польщі була не тільки військовим, а й моральним обов'язком кожного громадянина. У творах часто акцентується на тому, що опір – це не лише фізична боротьба, але й духовна сила, здатна підтримувати національну ідентичність навіть у найскладніші часи.

Питання опору і боротьби порушували Ю. Тувім у вірші «До простих людей» (1940), написаний в роки війни, закликає народ до боротьби та опору, висвітлюючи силу духу та патріотичні почуття; Є. Анджеєвський у романі «Попіл і алмаз» (1948), який описує боротьбу польського народу за визволення після війни, ставлячи питання про роль патріотизму, героїзму та складність морального вибору у воєнний час [32, с. 1]; В. Пілецький у «Звіт Вітольда» (посмертно опублікований у 1960 роках), документальний опис діяльності підпільного руху та умов в Аушвіці, створений одним із організаторів спротиву, який добровільно потрапив до концтабору, щоб організувати там підпілля [21, с. 1].

Таким чином, основні теми польської літератури післявоєнного періоду – страждання і втрата, етика і мораль, опір і боротьба – стали відображенням національного досвіду, що допомагає зберегти пам'ять про ті

трагічні події та передати наступним поколінням важливі уроки історії. Твори, які відображають тему війни, демонструють, як польська література цього періоду розкривала різні аспекти досвіду війни, моральні дилеми і національний дух, що став основою для збереження пам'яті та національної ідентичності.

Польська література після Другої світової війни була багатогранною і багатостильовою, що дозволило авторам глибше осмислити досвід війни і тоталітаризму, а також досліджувати філософські питання. Основними літературними напрямками цього періоду були модернізм і постмодернізм, які кожен по-своєму інтерпретували воєнний досвід і соціальні реалії.

Течія модернізму в польській літературі вирізнялася підходом, що тяжів до складних образів, символізму та лаконічних форм. Представники цього напрямку використовували метафоричність і вишукану символіку, щоб передати біль, втрати і питання людської моральності, які стали актуальними після війни: В. Шимборська – у своїх поезіях, таких як «Кінець і початок» і «Фотографія 11 вересня», зображає теми війни, пам'яті та трагедії, її вірші вирізняються іронічністю та тонким психологізмом, а також здатністю через прості образи передати глибокі екзистенційні переживання [20, с. 15]; Ч. Мілош – нобелівський лауреат, чия поезія та есеїстика, як-от збірка «Околиці», пронизані темами історичної пам'яті, духовного пошуку та морального вибору. Ч. Мілош використовує символічні образи, що допомагають глибше зрозуміти не лише події війни, а й універсальні питання людського буття.

Модернізм у творах польської літератури часто фокусуються на психологічному та моральному досвіді особистості, намагаючись надати голос тим, хто пережив втрати і відчув на собі вплив історичних катастроф.

Постмодернізм у польській літературі розвивався в другій половині ХХ століття, і його представники відрізнялися використанням алегорії, іронії, ігор з формою та відсутністю лінійного сюжету. Постмодерністські автори

часто зверталися до тем війни та тоталітаризму, досліджуючи ці явища через філософські питання і парадокси, що дозволяло їм подивитися на історію з іншої перспективи. С. Лем – твори, як-от «Соляріс» та «Едем», хоч і є науково-фантастичними, містять філософські алегорії, що натякають на проблеми тоталітаризму, війни і людської природи. Через образи інопланетних цивілізацій С. Лем досліджує теми ідентичності, людської сутності, моральності та взаємин людини з владою [16, с. 5]. Т. Конвіцький – роман «Маленький апокаліпсис» (1979) є прикладом постмодерністського підходу до теми політичного тиску та абсурду тоталітаризму. У цьому сатиричному романі автор використовує гротеск і пародію, зображаючи соціальні та політичні реалії Польщі, що дозволяє йому досліджувати межі особистої свободи та збереження ідентичності [14, с. 10].

Постмодерністські твори польських авторів пропонують нові способи інтерпретації війни та тоталітаризму, використовуючи умовність і метафоричність, що дає змогу говорити про історичні події через філософську призму.

Таким чином, модернізм та постмодернізм у польській літературі дозволили авторам переосмислити досвід війни і тоталітаризму, створюючи твори, які стали важливою частиною національної та світової літературної спадщини.

Польська література після Другої світової війни сформувала покоління авторів, які зуміли висвітлити важкі теми війни, страждання та національної ідентичності. Вони використовували різноманітні стилі і форми, щоб дослідити глибокі філософські питання, зберегти національну пам'ять і переосмислити цінності людського життя.

Варто звернути увагу на польських письменників, які відображали у своїй творчості трагічний досвід війни або виступали проти насильства й окупації, самі стали жертвами цих подій.

Б. Шульц (1892–1942) – один із найвидатніших польських письменників єврейського походження, автор відомої збірки «Цинамонові крамниці». Його творчість мала глибокий символізм і поетичність. Б. Шульц проживав у місті Дрогобич, де загинув під час Голокосту: у 1942 році його вбив нацистський офіцер. Попри те, що він безпосередньо не писав про війну, його твори відображають глибоке розуміння людських переживань і стану, які набули особливої актуальності у воєнний час [49, с. 2].

К. Бачинський (1921–1944) – поет, що став символом польського Руху опору. У своїй поезії він висловлював біль і надію покоління, яке виросло під загрозою війни. К. Бачинський брав участь у Варшавському повстанні 1944 року проти нацистських окупантів і загинув під час боїв у віці лише 23 років. Його поезія, наповнена роздумами про смерть, боротьбу і майбутнє, стала відомою як свідчення втрат і трагедій його покоління [52, с. 1].

Т. Голувко (1889–1931) був польським письменником, публіцистом і політичним діячем. Він виступав за мирне співіснування поляків і українців на прикордонних територіях, де тривало міжетнічне напруження. У своїх працях він порушував теми миру та взаєморозуміння, але в 1931 році його вбили українські націоналісти. Хоча Т. Голувко більше відомий як журналіст і політичний діяч, його смерть стала наслідком його прагнення до примирення у складній політичній ситуації [49, с. 1].

Ці письменники зробили свій внесок у польську літературу та культуру, і їхня трагічна смерть стала символом непростих часів та боротьби за свободу, мир і людяність.

Серед найвідоміших письменників ХХ століття, які неодноразово порушували тему війни, варто виокремити Ч. Мілоша (1911–2004), лауреата Нобелівської премії з літератури 1980 року, який є одним із найвизначніших польських поетів ХХ століття. Його поезія характеризується філософською глибиною, історичним контекстом і роздумами про людське буття та національну ідентичність [36, с. 29].

«Пісня про кінець світу» – вірш, написаний під час війни, розкриває ідею апокаліпсису і водночас звертає увагу на парадоксальну буденність життя на тлі катастрофи. Цей твір показує, як війна змінює звичний порядок і людське сприйняття реальності [72, с. 1].

«Книга про Відродження» – збірка, де автор звертається до питань історії, віри та морального вибору. Через роздуми про національну ідентичність Ч. Мілош досліджує пам'ять про війну і значення патріотизму.

«У клопотах» – поетичний твір, де Ч. Мілош передає страждання, пов'язані з втратою і відчуттям безнадії під час війни [72, с. 1].

В. Шимборська (1923–2012), лауреатка Нобелівської премії з літератури 1996 року, відома своїми філософськими та водночас іронічними віршами, що досліджують людські емоції, суспільні цінності та абсурдність сучасного життя. Її творчість відрізняється влучними спостереженнями над повсякденним і глибокими роздумами про сенс життя [30, с. 787].

«Кінець і початок» – вірш, у якому авторка розмірковує над темами війни і відновлення. Вона зображує руйнування, спричинені війною, і тих, хто змушений відбудовувати життя після трагедії [8, с. 49].

«Можливості» – поезія, що досліджує питання вибору, свободи та впливу війни на особистість. Шимборська уникає зайвого пафосу, замість цього звертаючи увагу на буденність людського досвіду [8, с. 69].

«Фотографія 11 вересня» – один із її найвідоміших пізніх творів, який відображає страх і біль, спричинені війнами та катастрофами, і ставить під сумнів сталі цінності суспільства [8, с. 75].

Т. Ружевич (1921–2014) – один із провідних поетів і драматургів післявоєнної Польщі. Його твори часто відображають жахіття війни, деградацію моральних цінностей і втрату національної пам'яті. Т. Ружевич був учасником антифашистського підпілля, що позначилося на його творчості [64, с. 1].

«Повернення» – поетична збірка, яка досліджує теми післявоєнної травми, втрат і пошуків сенсу життя в умовах, коли ідеали втратили свою цінність.

«Неспокій» – збірка, де автор порушує питання існування і моральної відповідальності людини. Ці твори показують, як війна змінила суспільство і зруйнувала людські надії.

«Картотека» – драматичний твір, у якому Т. Ружевич створює образ людини, що пережила війну і втратила почуття власної ідентичності. П'єса відображає розчарування й внутрішню порожнечу людини після катастрофи.

Ч. Мілош, В. Шимборська та Т. Ружевич є ключовими постатями польської літератури, які розкрили глибокі питання війни, страждання, національної ідентичності та морального вибору. Їхні твори стали не лише важливою частиною польської літературної спадщини, але й здобули міжнародне визнання, відображаючи загальнолюдські проблеми та трагедії.

Формування теми війни в польській літературі ХХ століття стало важливим елементом у вираженні національної ідентичності та культурної пам'яті. Через літературу польські автори прагнули осмислити досвід війни, втрати та відновлення, залишаючи значний вплив на подальший розвиток польської культури та суспільства.

Польська література після Другої світової війни стала потужним засобом осмислення і збереження пам'яті про трагічні події минулого. Її особливість полягає в поєднанні глибоких філософських роздумів з історичними реаліями, що відобразило складні переживання польського народу в умовах війни, окупації та тоталітаризму. Літературні твори цього періоду демонструють різноманітність стилів і підходів, від реалістичних і модерністських образів до постмодерністських алегорій, які відкривають нові грані людського досвіду [52, с. 1].

Письменники, такі як Ч. Мілош, В. Шимборська, Т. Ружевич та інші, не лише відображали жахіття війни та післявоєнної реальності, але й ставили

перед собою завдання досліджувати фундаментальні питання про етику, мораль і національну ідентичність. Їхні твори створили потужне емоційне і філософське тло, що змусило читачів задуматися про природу добра і зла, межі людської стійкості та значення національної пам'яті. Вони не лише зберегли пам'ять про минуле, але й дали надію на можливість відродження та осмислення трагедій, спричинених війною.

Таким чином, польська література післявоєнного періоду стала важливим елементом культурного й історичного спадку, показуючи світові, як через літературу можна не тільки вшанувати пам'ять про трагічне минуле, але й осмислювати складні питання людського буття. Це спадщина, яка й надалі залишається актуальною, нагадуючи сучасному поколінню про важливість історичної пам'яті, моральної відповідальності та стійкості людського духу.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

ОБРАЗИ ВІЙНИ ТА ЇХ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ТВОРАХ ПОЛЬСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

2.1 Психологія війни в літературних образах

Війна – це не лише фізичне знищення, а й глибокий психологічний травматичний досвід, який змінює особистість, впливає на внутрішній світ людини і спотворює його світогляд. Польська література ХХ століття, особливо твори про Другу світову війну, пропонує глибокий аналіз людської психіки в умовах екстремальних ситуацій. Літературні образи, створені польськими письменниками, не тільки демонструють наслідки війни для окремих індивідів, але й висвітлюють складні психологічні процеси, що відбуваються в суспільстві.

Один із найяскравіших прикладів літературних образів, що відображають психологічні наслідки війни, а саме вплив війни на внутрішній світ людини, ми бачимо у творах Т. Боровського. Він відомий своїми творами про досвід у концентраційних таборах, зокрема збіркою оповідань «У нас, в Аушвіці...», яка включає оповідання про жорстоку реальність таборів смерті та розкриває психологічний злам людей, які перебували в нелюдських умовах. Його оповідання, що змальовують буденність концтабору, показують людину в умовах крайніх моральних та фізичних випробувань. У «Кампо ді Конценграменто» (Campo di Concentramento) Т. Боровський розкриває глибоку трансформацію людини, її дегуманізацію та втрату моральних орієнтирів. Герої автора часто стикаються з дилемами виживання, що змушують їх йти на компроміси зі своєю совістю. Це породжує внутрішній конфлікт, що супроводжує героїв навіть після завершення бойових дій [4, с. 147].

Ще один важливий аспект – дегуманізація особистості, коли війна змушує людину втрачати власну людяність і сприймати інших як «інших»,

чужих або ворогів. В оповіданнях Є. Косинського, зокрема у його романі «Пофарбоване пташеня», ми бачимо, як герой, мандруючи воєнними теренами, постійно стикається з жорстокістю і ненавистю. Внаслідок цього він поступово втрачає віру в людяність та добро. Даний образ розкриває болісний процес дегуманізації, коли герой намагається пристосуватися до умов виживання, хоча це й призводить до внутрішньої порожнечі [52, с. 3].

Польська література також широко висвітлює питання посттравматичного стресу, що особливо відчутно у творах письменників післявоєнного періоду. Романи А. Сапковського та Я. Гловацького описують героїв, які пережили війну, але залишилися з важкими душевними травмами. Герої цих творів не здатні повернутися до мирного життя через пережиті жахіття. Через літературні образи вони демонструють «невидимі» шрами війни, що часто проявляються у формі відчуження, депресії та апатії. Ці твори допомагають читачеві усвідомити, що війна залишає глибокий слід навіть після свого завершення [52, с. 3].

А. Сапковський у своїй серії книг про Відьмака («Сага про Відьмака») торкається теми посттравматичного стресу, хоча й у фентезійному антуражі. Герой Геральт із Рівії та інші персонажі стикаються з жорстокими битвами, смертю близьких, переслідуванням і моральними дилемами, які суттєво впливають на їхню психіку [73, с. 5]. У багатьох моментах твору підкреслюється, як зневіра, біль і втома від насильства змінюють Геральта, навіть якщо він не завжди усвідомлює свої психологічні рани. І хоча в серії про Відьмака немає конкретного діагнозу ПТСР, А. Сапковський через світ і характери героїв показує наслідки війни й насильства на психіку людей, їхню зневіру та моральне спустошення. Наприклад, персонажі, як-от Чарівниці або воїни, часто відчувають емоційне виснаження та внутрішній розлад. Такі образи, як король Фольтест або солдати з розбитого війною світу, демонструють класичні ознаки посттравматичного стресу: відчуження, емоційне виснаження, агресію та неможливість повернутися до

«нормального» життя. Вони переживають і моральне, і психічне спустошення, що А. Сапковський зображає як наслідок довгих конфліктів та жорстоких подій, подібних до воєнних травм [68, с. 1].

«Башта блазнів» і «Змія» (із циклу «Гуситська трилогія») – цей історико-фентезійний цикл присвячений війнам XV століття та їхньому впливу на людей. Головний герой, Рейневан, та інші персонажі стикаються з жорстокими випробуваннями, втратою і жахливими наслідками воєнного насильства. У цьому циклі А. Сапковський не лише змальовує фізичну боротьбу, але й емоційний вплив цих подій на психіку героїв: страх, втрата сенсу життя та намагання втримати людяність в умовах хаосу [74, 75].

Я. Гловацький у своїх творах, таких як «Антигона в Нью-Йорку» та «Good night, Dżerzi», піднімає питання психологічних наслідків для героїв, що опинилися на маргінесі суспільства. У «Антигоні в Нью-Йорку» він показує бездомних, які намагаються вижити в жорстоких умовах сучасного Нью-Йорка, де персонажі страждають від самотності, соціальної ізоляції, депресії та травм минулого. Хоча Я. Гловацький не говорить про ПТСР напряду, його герої живуть із психологічними ранами, що часто веде до деструктивної поведінки. Тема посттравматичного стресу розкривається як частина ширшої соціальної драми, де герої переживають емоційні травми через втрати, невизначеність та боротьбу за виживання. Хоча цей твір не напряду описує військові конфлікти, герої є вихідцями з країн, що пережили насильницькі події. Один із героїв, Саша, колишній солдат із Польщі, переживає глибоку травму від минулого військового досвіду. Його депресія, агресивні реакції, самотність і відчай є класичними симптомами ПТСР. Письменник через Сашу показує, як травми війни продовжують впливати на людину, навіть коли вона вже далеко від зони конфлікту [42, с. 10].

Роман «Good night, Dżerzi», який є особистою історією, Я. Гловацький звертається до теми психологічного руйнування під тиском соціальних і особистих потрясінь. Хоча твір не стосується війни напряду, він досліджує

травматичні наслідки життя у ворожому середовищі, що може перегукуватися з наслідками війни. Герої, в тому числі вихідці з комуністичних країн, де пригноблення й обмеження свободи мали руйнівний психологічний вплив, є свого роду «жертвами війни» між ідеологіями, що теж призводить до емоційної нестабільності [43, с. 4].

Отже, в обох авторів тема посттравматичного стресу не завжди проговорюється прямо, але глибоко закладена в характерах і ситуаціях героїв, підкреслюючи глибокий психологічний та емоційний вплив конфліктів на людську особистість.

У польській літературі часто порушується питання збереження людяності в умовах війни. Образи героїв, які, незважаючи на тиск обставин, зберігають моральні принципи, слугують противагою дегуманізації та руйнуванню особистості. У романі «Медальйони» З. Налковської авторка розповідає історії людей, які, попри жахіття концтаборів та гетто, намагаються допомагати іншим, зберігаючи в собі емпатію та співчуття. Цей аспект є важливим, адже підкреслює, що навіть у найскладніших умовах війни люди здатні на самопожертву заради інших. Це збірка коротких історій, присвячених темі насильства й дегуманізації в часи нацистської окупації. Авторка фокусується на жахливих наслідках війни для психіки жертв і катів. Через образи зламаних людських доль З. Налковська звертає увагу на безповоротну шкоду, яку війна завдає не тільки тілесно, але й духовно [100, с. 1].

Польські письменники часто показують колективну травму, яка охоплює цілі покоління. Через образи ветеранів, їхніх родин і друзів, польська література відображає суспільну пам'ять про війну і важкість інтеграції цієї пам'яті у мирне життя. Відчуження ветеранів, спроби суспільства ігнорувати або романтизувати їхній досвід є поширеними темами, які досліджуються у творах. Ці літературні образи наголошують на важливості розуміння травми як суспільного феномену.

Цей підрозділ допомагає проаналізувати, як польські письменники через літературні образи розкривають багатогранний психологічний вплив війни на людину, її особистість і національну ідентичність.

Т. Ружевиц у творі «Непередбачена смерть» звертається до теми вини, яку відчуває людина, що вижила. Автор досліджує посттравматичний досвід, що переслідує його героїв після закінчення бойових дій. Це відчуття вини за вцілілість, так звана «вина вижившого», стає ключовим у психологічному розумінні війни [65, с. 530].

Питання відчуженості, яке виникає через розрив з батьківщиною та війну, порушував В. Гомбрович у романі «Трансатлантик». Автор використовує комічні і саркастичні образи для показу патріотизму, що стає порожнім ритуалом у часи, коли війна та еміграція руйнують справжнє почуття належності до нації [9, с. 1].

Є. Косинський у романі «Пофарбоване пташеня» змальовує головного героя, ще будучи маленькою дитиною, який подорожує через села, в яких на власному досвіді пізнає людську жорстокість. Відчуження від суспільства та приниження формують в ньому розчарування в людяності. Є. Косинський показує, як війна та ненависть впливають на свідомість людини, породжуючи нові травми [52, с. 3].

Кожен з цих творів розкриває специфічні аспекти психологічного впливу війни, що впливають на свідомість героїв та їхній внутрішній світ, створюючи багатогранну картину впливу війни на людську психіку.

Війна як екстремальна подія має глибокий вплив на психіку людини, змінюючи її поведінку, ставлення до оточуючих, цінності й моральні орієнтири. У польській літературі війни ХХ століття часто постають тлом для розкриття внутрішніх змін, що відбуваються з героями. Особливу увагу в цьому контексті приділяють драматизму ситуації, коли персонаж змушений балансувати між людяністю та інстинктом самозбереження, часто піддаючись внутрішнім конфліктам та психологічним напруженням.

Відомі польські письменники, такі як Т. Боровський, Г. Герлінг-Грудзінський та С. Лем, часто у своїх творах акцентували увагу на роздвоєнні душі героя під впливом військових подій. Наприклад, у творчості Т. Боровського розкривається внутрішня трагедія людини, змушеної існувати у світі концтабору, де зникають звичні моральні категорії. Персонажі Т. Боровського, позбавлені надії на майбутнє, занурюються у відчай і депресію, поступово відходячи від людських цінностей, намагаючись вижити за будь-яку ціну. «У нас, в Аушвіці...» Т. Боровський змальовує табірний побут через призму відчуження та поступової дегуманізації. Його герої в умовах концтабору стикаються з втратами базових моральних принципів та стають глибоко байдужими до страждань інших. Автор показує, як війна перетворює людину на механізм виживання, для якого людяність стає зайвою [5, с. 5].

Твори Т. Боровського вважаються важливим внеском у польську літературу про Голокост і зокрема про травматичний досвід війни. Він став у польській та світовій літературі символом «поведінкового» наративу Голокосту, дистанційованого майже до цинізму.

Г. Герлінг-Грудзінський у книзі «Інший світ» також демонструє психологічне руйнування особистості в умовах постійного страху, ізоляції та жорстокості. Його герої стикаються з необхідністю зберігати хоч залишки людяності в світі, де панує зневіра та байдужість. Головний герой твору проходить крізь процес втрати ілюзій та болісного пізнання природи людського зла. Твір описує табірні реалії в СРСР, де автор зосереджується на психологічних випробуваннях, які випадають на долю героїв, а також на боротьбі за збереження власної гідності. Автор розкриває, як жорстокі умови табору призводять до зміни моральних принципів людини та до зміни її свідомості [10, с. 15].

Війна стає фоном, на якому герой розвиває свої адаптаційні механізми. Персонажі в польській літературі часто стикаються з дилемою: чи

залишатися вірними власним цінностям, чи адаптуватися до жорстоких умов для виживання. С. Лем у своїй науково-фантастичній прозі торкається питань етичного вибору в ситуаціях, що межують з абсурдом («Едем», «Магелланова хмара», «Непереможний»). «Непереможний» порушує питання еволюції війни, увага автора звертається на ідею технологічної війни та етичні проблеми, які пов'язані з наслідками прогресу для життя і цивілізації. У творі «Мир на землі» С. Лем сатирично розглядає гонку озброєнь, а також проблеми, які може створити війна, де конфлікт і насильство переносяться у віддалені місця. Хоча він не завжди описує війну напряму, через алегорії та науково-фантастичні сюжети С. Лем досліджує тему дегуманізації та втрати особистості в екстремальних умовах [16, с. 10].

Усі ці письменники через образи своїх персонажів намагаються передати ті внутрішні зміни, що охоплюють людей під час війни: відчаю, прагнення вижити будь-якою ціною, але водночас і пошуку людяності в світі, що занурюється в хаос. Їхні твори розкривають феномен поступової адаптації до насильства, де внутрішня боротьба стає невід'ємною частиною життя героїв.

Польська література надає унікальне розуміння психології війни через глибокі образи своїх героїв. Письменники, зображаючи війну не лише як зовнішню подію, але й як внутрішню катастрофу, підкреслюють, що боротьба за виживання включає не тільки фізичну, але й етичну боротьбу. Літературні твори, що торкаються теми війни, стають важливим елементом у дослідженні природи людини, її страхів, надій та меж, до яких може дійти людська психіка під впливом екстремальних подій.

2.2 Тема боротьби та патріотизму в польській літературі

Патріотизму та тема боротьби в польській літературі є багатогранною і глибоко вкоріненою в історії польського народу. Вона охоплює періоди

визвольних рухів, боротьбу за незалежність, а також відображає моральні, емоційні та патріотичні почуття поляків у важкі часи війни.

Патріотизм асоціюється з вірністю, любов'ю, жертовністю та відданістю Батьківщині. У минулому патріотом вважали людину, яка бореться за свободу і незалежність своєї країни. Нині патріотизм проявляється через повагу та дбайливе ставлення до традицій, історії, цінностей та національних символів, а також участь у суспільно-політичному житті [22, с. 1].

Патріотизм у Польщі має особливе значення через історію та боротьбу польського народу за незалежність. Це унікальні зразки патріотизму в літературі, які є невід'ємною частиною національного надбання і втілюють любов до Батьківщини, відображають героїчне ставлення літературних героїв до загарбника. Це не тільки історії, подані в позитивному ключі, а й у негативному, критикуючи поведінку та пасивність нації.

У польській літературі патріотизм також асоціюється зі збройними діями. Це пов'язано з нашою бурхливою історією. Проте можна зустріти й ширший підхід до теми, як здатність до самопожертви в ім'я Батьківщини. Вони можуть включати пожертвування особистими інтересами заради загального блага і не стосуються суто жертви життям на полі бою. Патріотизм як здатність до широко зрозумілої жертви заради батьківщини оспівуватимуть Я. Кохановський та І. Красицький. Існує також форма цього мотиву, яка посилається на поняття любові до батьківщини в духовному ключі. Патріотизм у такому розумінні означає збереження спадщини предків і культури своєї країни [49, с. 1].

«Гімн любові до Батьківщини» – поетичний твір, у якому сповідується патріотичні почуття І. Красицького. Він був заснований у 1774 році після досвіду, пов'язаного з Барською конфедерацією та першим поділом Польщі. Вважається початком патріотичної поезії доби рабства. Тут вперше в польській літературі з'являється мотив страждань і жертвності в ім'я

батьківщини. Адресатом пісні є любов до батьківщини, яку ліричний суб'єкт називає «святою» і підносить до рангу найвищої цінності [46, с. 34].

Автор поеми, здається, цілком усвідомлює, що відсутність рішучості в боротьбі за волю Польщі може призвести до її безповоротної втрати. Мета гімну – підтримати поляків, зміцнивши їхню мужність і надавши їм сили, щоб боротьба за свободу улюбленої батьківщини стала їхньою найважливішою метою.

Драма «Везелі» С. Виспянського показує суспільство, яке певним чином забуло, що таке патріотизм. Роки поділів і невдалих військових дій відібрали у нього волю до боротьби, герої не можуть організувати незалежницький рух, який би повернув свободу на батьківщину. Вони застрягли в заціпенінні та застої, що символізує їхній танець чокола в кінці пісні. Вони займаються своїми маленькими, особистими справами і не можуть дозволити собі великих, патріотичних справ [49, с. 1].

У польській літературі XIX століття з'явилося багато чудових творів на тему патріотизму. Твір А. Міцкевича під назвою «Конрад Валленрод», який лише нібито розповідає історію головного героя в середньовічній Європі, насправді мав на меті спонукати поляків до повстання проти загарбників. Вальтер – лицар, який у дитинстві був викрадений і вихований Тевтонським орденом. Як тільки він дізнається про своє справжнє походження, він вирішує втекти і повернутися до Литви. Там він їде до двору князя Кейтута і одружується з його донькою Альдоною. Змушений набігами тевтонських лицарів і страхом за свою батьківщину, він вирішує вжити радикальних заходів. Він повертається до Тевтонських лицарів і втілює померлого ченця Конрада Валленрода. У результаті цієї хитрості він обирається великим магістром Тевтонського ордену і керує їхніми військами так, що вони постійно терплять поразки. Це дозволяє йому порушувати лицарську честь і здійснювати численні злочини [52, с. 1].

Шлях змови, на який пішов Конрад, свідчить про його велику любов до батьківщини. Герой жертвує власним щастям і честю заради досягнення наміченої мети. Навіть кохання дружини не може його зупинити, тому що він не може жити нормальним життям у нещасній країні. Валленрод стає національним героєм, але сам зазнає поразки.

У творах польських романтиків, як-от А. Міцкевича та Ю. Словацького, боротьба за свободу набуває романтичних рис.

Наприклад, герої А. Міцкевича у «Пан Тадеуш» змальовуються як хоробрі та жертвні борці за національну свободу, готові пожертвувати своїм життям заради ідеї незалежності. Ці образи підсилюють патріотичний дух і формують ідеал героя, який став прикладом для майбутніх поколінь. Це епічна поема, написана в часи польських визвольних рухів. Сюжет зосереджується на шляхетському побуті, боротьбі за свободу, а також роздумах про долю польської нації. Головні герої твору, Тадеуш і його дядько, залучені до боротьби за відновлення незалежності Польщі. Передісторією подій є похід Наполеона. Саме з нею поляки пов'язували великі надії на відновлення незалежності. Поет підкреслює, що цей твір написано передусім для «розради сердець». Патріотизм тут проявляється як прагнення до об'єднання польського суспільства перед обличчям загрози ззовні [57, с. 4].

Багато польських літературних героїв демонструють готовність жертвувати собою заради національної ідеї, що є важливою рисою образів у творах про боротьбу. Наприклад, героїня роману «Лялька» Б. Пруса, Ізабелла Ленцька, хоч і не безпосередньо бере участь у боротьбі, однак через її характер розкривається тема патріотичної жертвності та прихильності до Польщі [51, с. 2].

«Камінний гість» Ю. Словацького натхненний мотивами свободи та боротьби. Він показує конфлікт між особистими почуттями і обов'язком перед Батьківщиною. Герої Ю. Словацького постають перед важким вибором

між особистими прагненнями і необхідністю жертвувати собою задля національної справи. Це підкреслює, що патріотизм може вимагати від особистості глибокої самопожертви [31, с. 1].

Драма «Кордіан» Ю. Словацького, де головний герой шукає ідеали, заради яких варто пожертвувати життям. Спочатку він вважає, що це романтичне кохання, але швидко розчаровується і робить невдалу спробу самогубства. Лише під час подорожі Європою він відкриває, що найвищою цінністю є патріотизм. Із молодого поета і романтика він перетворюється на барда, зрілого патріота і національного героя. Ця трансформація відбувається під час монологу на вершині Монблану Кордіан усіма силами прагне звільнити батьківщину. Тому в акті повстання проти поділів він вирішує вбити самого царя. Однак він не виконує завдання, тому що непритомніє за мить до скоєння вбивства, а потім його схоплюють і засуджують до страти. Надмірні амбіції перемагають реальність. Через історію загиблого Кордіана Ю. Словацький висловлює повагу до молодих повстанців, але водночас критикує їх за запальність, брак досвіду та особисту жертовність, зазначаючи, що ці риси не приносять свободи країні. На його думку, лише спільні прагнення та боротьба за добро мають шанс на успіх [3, с. 24].

«Везелі» С. Виспянського є одним із найвідоміших літературних творів доби Молодої Польщі. Автор показав панівні настрої та звичаї суспільства під час поділів. Торкнувся він і питань патріотизму, жертовності заради Батьківщини та визволення її з-під ярма загарбників. На його думку, єдиний шанс знову з'явитися на карті – об'єднати два суспільні верстви: інтелігенцію та селянство, які через складну історію стосунків відчують взаємну неприязнь. Саме вони беруть участь у церемонії назви цієї драми [92, с. 1].

Усе дійство відбувається в котеджі Бронівіце, який символізує Польщу та польське суспільство. У драмі є привиди, які мають пробудити поляків і спонукати їх до боротьби за свою батьківщину. Незважаючи на загальну

декларацію про прихильність до національних справ, ніхто не хоче вживати конкретних дій. Одним із таких духів є Вернигора, який з'являється господареві та дарує йому золотий ріг, що символізує ідею суверенітету та сповіщає про збудження співвітчизників. Цю важливу місію господар доручає Ясику. Завдання хлопця – засурмити в золотий ріг, щоб означати початок повстання. Зрештою, він не впорається із завданням, оскільки втрачає кут, нахилиючись, щоб підняти крилатий капелюх. Тим самим він втрачає шанс відновити незалежність. Драму завершує «*taniec chochoła*», який символізує параліч нації.

Твори польських авторів, що описують періоди війни, приділяють велику увагу зображенню патріотичних почуттів, які розкриваються через внутрішні конфлікти персонажів, особисті трагедії та боротьбу за ідеали.

У польській літературі часто зображують простих людей, які, незважаючи на скромні можливості, відчувають глибокий патріотизм. Наприклад, у творах Г. Сенкевича, як-от «Вогнем і мечем», показано, як прості солдати й селяни, навіть не маючи великих ресурсів, активно борються за свою Батьківщину, підкреслюючи важливість патріотизму серед народу [24, с. 133].

Історичний роман «Потоп» Г. Сенкевича розповідає про період Шведського потопу в Польщі у XVII столітті. Головний герой, Анджей Кмітіцький, проходить шлях від особистої вигоди до усвідомлення необхідності самопожертви заради Батьківщини. Його трансформація від егоїста до патріота є символічною для теми національної самопожертви та відповідальності перед народом [26, с. 10].

У деяких творах патріотизм розкривається не тільки як прагнення до боротьби, а й як емоційний тягар. Наприклад, роман «Фердидурке» В. Гомбровича іронічно досліджує патріотичні мотиви, показуючи, що вони можуть бути як рушієм, так і джерелом страждань для людей. Це створює

багатовимірний образ патріотичних почуттів, що виходять за межі простої героїзації [9, с. 1].

«Попіл і діамант» Є. Анджеєвського – це роман, події якого розгортаються після Другої світової війни, коли Польща опинилася під впливом радянського режиму. Головний герой Мачей Хелмінський змушений зробити моральний вибір між патріотизмом і особистими переконаннями. Цей твір досліджує патріотизм через призму трагічної роздвоєності й сумніву, оскільки боротьба за свободу тут ускладнюється політичними й особистими протиріччями [32, с. 2].

Сатиричний роман «Фердидурке» В. Гомбровича торкається тем національної ідентичності та соціальних обмежень. На думку багатьох критиків цей роман є центральним твором польської літератури ХХ століття. У цьому творі В. Гомбрович іронічно осмислює польський патріотизм, зображуючи його як певну форму нав'язаної ідеї, яка часто стає предметом роздумів і внутрішніх конфліктів героя. Тридцятилітній письменник-початківець перетворюється на школяра, який страждає, закохується, сміється, розчаровується, потерпає і втікає – від людей і від себе самого. Твір ставить під питання традиційні уявлення про патріотизм і національну гордість, відображаючи парадокси цього поняття [9, с. 1].

Мотив патріотизму в літературі не подає його лише в позитивному світлі. Хоча це не так часто, ми можемо зустріти авторів, які критикують таке ставлення. Наприклад, Жеромський у «Пшедвіюшні» вказував на шляхетність польського патріотизму, але водночас окреслював необхідність праці для добробуту мешканців Польщі. Г. Гомбрович пішов ще далі, вбачаючи в понятті батьківщини анахронізм, який ув'язнює людину і нав'язує їй певну поведінку. У своєму «Трансатлантику» він критикував польську національну спадщину, задаючись питанням про сам зміст патріотичних почуттів. Але в більшості випадків література оцінює патріотизм позитивно, наголошуючи на благородстві боротьби й жертвності заради загального блага [52, с. 2].

Вірш, як і слова пізнішого гімну, створила М. Конопницька через обурення агресивною германізацією дітей у пруському розділі. У ньому поетеса закликає співвітчизників до боротьби за давню національну спадщину. Воно вказує на необхідність жертвності та запеклого захисту власної ідентичності, а водночас на потребу зберегти гідність і не бути наруганим з боку ворога – німця. М. Конопницька навмисне називає німців «тевтонськими лицарями», підкреслюючи таким чином багатовікову загрозу, яку німецька культура становить для слов'янської спадщини поляків. Для поета патріотизм – це гордість, готовність боротися з ворогом і боротися за ідеали до кінця [94, с. 1].

У незвичайній книзі «Каміні для валу» О. Камінського описана доля трьох молодих людей, вояків сірих рядів: Зоські, Алека та Рудого. Юність цих людей, сповнену життя, бадьорості та планів на майбутнє, обірвав початок Другої світової війни. Виховані з почуттям обов'язку перед Батьківщиною та іншими людьми, хлопці швидко кидаються на боротьбу з окупантом. Свій патріотизм вони доводять спочатку в рамках акції «Малий саботаж», а потім і в реальних бойових діях [52, с. 1].

Книга О. Камінського, написана на основі реальних подій, показує проблему необхідності патріотичного вчинку та моральний тягар, пов'язаний з ним (вбивство ворогів). У ньому подано профілі шляхетної молоді, яка пожертвувала своїм життям за спільне благо, яке вважала своєю батьківщиною – Польщею.

У романі «Сізіфова праця» С. Жеромського показано процес русифікації польської молоді після Січневого повстання. Марцін Борович походить із шляхетської родини, яка збідніла внаслідок повстання. Навчаючись у неповній гімназії в Клерикові, він стикається з діяльністю русифікаторів. Бажаючи забезпечити собі привілеї серед викладачів і піддавшись видимій доброті підступних викладачів, він спочатку піддається цьому процесу [49, с. 1].

Усе змінюється з приходом до молодшої школи Бернарда Зігера – учня, виключеного з варшавського навчального закладу за пропольську агітацію. Його декламація «Ордонської редути» під час уроків польської пробуджує в Боровичу невідоме раніше почуття національної приналежності. Відтоді разом із друзями він присвятив себе самоосвіті, дедалі більше дізнаючись про свою польську спадщину. Патріотизм молоді виявляється сильнішим за схильності росіян.

Тема боротьби та патріотизму в польській літературі не тільки відображає історичні події, але й створює багатопланове відображення національної ідентичності. Образи самопожертви та глибоких патріотичних почуттів розкривають як героїзм, так і особисті драми, що підкреслює людський вимір боротьби за свободу. Твори різними засобами ілюструють теми боротьби та патріотизму, показуючи як героїчний, так і внутрішньо конфліктний бік патріотизму. Вони також відображають історичні періоди, коли Польща перебувала під загрозою або боролася за свою ідентичність, що робить їх актуальними в контексті розгляду теми національної боротьби в літературі.

ТРЕТІЙ РОЗДІЛ

ТЕМА ВІЙНИ У ПОЛЬСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ XXI СТОЛІТТЯ

3.1 Рецепція теми війни сучасними польськими авторами

Тема війни у творчості сучасних польських авторів залишається важливою і багатогранною. Вона знаходить своє відображення у творах, що досліджують історичні конфлікти, наслідки Другої світової війни, а також сучасні соціально-політичні кризи. Польські письменники розглядають війну не тільки як зовнішній конфлікт, а й як внутрішню боротьбу, яка залишає глибокий слід у пам'яті нації та окремих осіб. Ось декілька основних аспектів, через які тема війни знаходить своє вираження в сучасній польській літературі:

Тема війни у сучасній польській літературі знаходить своє вираження у різних аспектах. Один із таких аспектів варто виокремити історичну пам'ять та колективна травма. Письменники Я. Гловацький та О. Токарчук зосереджуються на відтворенні колективної пам'яті про війну. Їхні твори часто досліджують, як травми, пов'язані з війною, які передаються між поколіннями. Автори порушують питання національної пам'яті, збереження історичної правди та її значення для сучасного суспільства.

Я. Гловацький досліджує війну як травматичний досвід, який залишає відбиток на цілому суспільстві. У його п'єсі «Антигона у Нью-Йорку» («Antygona w Nowym Jorku», 2008), хоча події відбуваються в Нью-Йорку, він торкається проблем людей, що опинилися на маргінесі через війни, політичні репресії та міграцію. Герої з різних країн живуть на вулицях міста, зберігаючи в собі біль і травму, яку неможливо забути. Автор показує, як війна викликає відчуття втрати дому і коренів, розриває соціальні зв'язки та породжує глибоку внутрішню пустку [33, с. 1].

Я. Гловацький також показує, як наслідки війни залишаються з наступними поколіннями через колективну пам'ять. Він наголошує на тому, що травми війни не обмежуються тими, хто безпосередньо брав у ній участь; вони передаються на рівні суспільної свідомості. У своїх творах Я. Гловацький зображує героїв, які хоч і не були свідками війни, але несуть у собі спадок минулих страждань. Ця травма проявляється в їхній поведінці, стосунках з іншими людьми та у загальному відчутті безвиході.

О. Токарчук приділяє увагу тому, як війна передається у спадок як частина колективної пам'яті. Її персонажі часто не є безпосередніми свідками бойових дій, але вони успадковують тягар від старших поколінь. Ця тема особливо присутня у романі «Книги Якова» («Księgi Jakubowe», 2014), де вона розповідає історію єврейських громад у Польщі та переслідувань, які вони зазнали [90, с. 3].

У цьому романі війна стає фактором, який накладає відбиток на наступні покоління, формуючи їхній світогляд і ідентичність. Вона показує, як травма війни впливає на сімейні зв'язки та культурну спадщину.

Другий аспект – це психологічні наслідки війни. Сучасні польські автори, як О. Токарчук, розкривають тему психологічної травми війни, її впливу на індивідуальну та колективну свідомість. Вони наголошують на відчуженні, тривозі та внутрішньому конфлікті, які залишаються у людей після війни. У романах О. Токарчук тема пам'яті та психологічних наслідків війни іноді проступає через символізм і підтексти, розглядаючи травматичний досвід через індивідуальні історії.

У творах О. Токарчук війна постає як травма, яка зберігається в колективній та індивідуальній пам'яті. Наприклад, у романі «Бігуни» («Bieguni», 2007) вона розповідає про подорожі, втечі й переселення, які стають метафорами для людей, що намагаються втекти від власного минулого. Хоча війна безпосередньо не зображена, відчуття постійної тривоги та неспокою героїв віддзеркалює психічний стан людей, які

пережили конфлікт. Письменниця досліджує, як спогади про насильство проникають у повсякденне життя людей, формуючи їхній світогляд і впливаючи на міжособистісні стосунки. Війна тут виступає в ролі незримого тягаря, від якого неможливо позбутися [63, с. 1].

Ще одним наслідком війни є втеча від реальності як захисний механізм. Війна в творах О. Токарчук також часто зображена як подія, яка змушує людей шукати втечі від реальності. Наприклад, у романі «Правік та інші часи» («Prawiek i inne czasy», 1996) вона змальовує село, яке, хоч і не є прямо залученим до військових дій, відчуває їхній тиск через втрати і тривоги. Персонажі намагаються створити для себе «безпечні простори» або уявні світи, що дозволяє їм відгородитися від жахів війни, яка хоч і завершилася, але залишає глибокі рани в їхній свідомості. Вони відчувають, що війна змінила їхнє сприйняття реальності, і через це прагнуть знайти інший, більш стабільний світ [63, с. 1].

Війну як частина національної ідентичності зображує у своєму романі «Морфій» Щ. Твардох, де торкається польської ідентичності у контексті окупації під час Другої світової війни. Він описує складні питання зради, героїзму та пристосування до нових обставин, де війна перетворюється на випробування для національного духу. У цьому романі головний герой Костянтин бачить війну як конфлікт між своїм патріотичним обов'язком і особистими бажаннями. Автор піднімає питання про те, як війна формує або руйнує національну ідентичність.

Втрачена ідентичність і пошук сенсу є одним із ключових тем письменників. О. Токарчук часто піднімає питання про те, як війна змушує людей шукати сенс у своєму житті заново, адже їхня колишня ідентичність стає неможливою або незрозумілою. У творах О. Токарчук, таких як «Дім дня, дім ночі» («Dom dzienny, dom nocny», 1998), вона досліджує, як війна впливає на процес самоідентифікації, змушуючи людей переосмислювати свої корені, зв'язок із землею і культурою. Війна тут зображена як щось, що

підриває звичне уявлення про світ і змушує персонажів шукати нові форми існування. Це створює для них не лише психологічну кризу, а й філософську потребу знайти новий сенс [90, с. 10].

Я. Гловацький акцентує увагу на тому, як війна підриває основу ідентичності, що стає причиною глибокої дезорієнтації. Персонажі часто не мають чіткого розуміння свого місця у світі. Вони почуваються відірваними від рідної культури і зіштовхуються з невизначеністю. У п'єсі «Антигона у Нью-Йорку» головна героїня намагається поховати свого коханого бездомного з Польщі, що символізує її прагнення зберегти частину власної ідентичності і людяності. Автор підкреслює, що війна і політичні конфлікти можуть зруйнувати не лише суспільні структури, але й відчуття особистої само ідентифікації [33, с. 1].

С. Вишневська у романі «Серед живих» досліджує тему ідентичності польського солдата, який повертається з війни, намагаючись знайти своє місце в мирному житті [37, с. 157].

У польській літературі ХХІ століття також з'явилися численні твори, які сатирично і критично зображують війну, зокрема її соціальні, психологічні та політичні наслідки.

Я. Вишневський у романі «Повстанці» (2006) описує сучасний світ, який, на думку автора, все ще перебуває під впливом воєнних пережитих травм і конфліктів. Автор поєднує теми сучасної війни та тиранії з критичним поглядом на суспільні стосунки, намагаючись виявити абсурдність і трагізм людей, які намагаються забути про травми війни, але не можуть. Я. Вишневський використовує іронію, щоб показати безглуздість сучасних збройних конфліктів і політичних маніпуляцій, в яких не враховується людська гідність та пережита травма [93, с. 1].

У романі «Війна на моїх очах» (2017) М. Яржебовського, у якому автор сам був учасником війни в Югославії, через очі персонажів описує побут і мотивацію солдатів у збройних конфліктах. Його погляд на війну не є

романтизованим – це реалістичний, інколи навіть гротескний образ того, як війна деградує і морально, і фізично. У книзі присутня іронія щодо всіляких пропагандистських кліше, що супроводжують війну, зокрема героїзації ідеї боротьби за національну гідність чи політичну свободу [93, с. 1].

Ж. Черняк використовує сатиру для показу абсурдності того, як політики маніпулюють людьми в умовах війни, а також викриває безглуздя сучасних воєн і їх політичні мотивації у творі «Північний захід» (2016). Це роман, що зображує війну в контексті сучасних геополітичних конфліктів. Його сюжет фокусується на впливі військових конфліктів на психологічний стан людей, які намагаються повернутися до нормального життя після пережитих бойових дій [93, с. 1].

М. Шандецька використовує сатиру, щоб показати, як у війні романтичні ідеали та звичні людські стосунки стають нереальними, абсурдними і навіть трагічними. «Історія кохання в часи війни» (2010) досліджує вплив війни на особисті стосунки, зокрема на відносини між закоханими, що опинилися в умовах війни. Війна перетворює кохання на щось абсурдне і страшне, а герої намагаються знайти відчуття нормальності в умовах хаосу [93, с. 1].

О. Токарчук вдається до сатиричного зображення сучасних соціальних і політичних процесів, що є наслідком минулих воєн, зокрема глобалізаційних, культурних та економічних змін. «Письменник» (2020) хоча не є безпосередньо про війну, але часто торкається теми травм, викликаних війною та конфліктами. Через метафоричні образи вона зображує, як війна та політичні конфлікти стирають моральні межі та втручаються у звичне життя [90, с. 578].

У польській літературі XXI століття війна часто зображується через сатиру та критику, що дозволяє показати її абсурдність, трагізм і моральні наслідки. Автори часто використовують іронію, сарказм і гротеск, щоб

відобразити безглуздість збройних конфліктів та їхніх наслідків для суспільства і окремих людей.

Деякі сучасні польські письменники відображають новітні геополітичні конфлікти, аналізуючи ситуацію на Близькому Сході, в Україні та інших регіонах. Через ці твори вони розглядають вплив глобальних конфліктів на європейське суспільство та ставлення Польщі до міжнародних криз.

У творах В. Шабловського, таких як «Планета комунізм», автор аналізує сучасні війни і їхні наслідки для суспільства, досліджуючи вплив глобальних криз на Європу і Польщу зокрема.

Іронію та сарказм як захисний механізм проти травматичних спогадів використовує у своїй творчості Я. Гловацький, аби зняти напругу з важких тем, таких як війна та її наслідки. У його творах цей стиль стає своєрідним захисним механізмом для персонажів, що допомагає їм уникнути болісних спогадів або відсторонитися від власної травми. У «Четвертій сестрі» («Czwarta siostra», 2002) він зображує персонажів, які, хоча й є представниками нового покоління, все ще несуть у собі тягар минулого. Я. Гловацький показує, як іронія та жорсткий гумор дозволяють їм протистояти болю й абсурдності свого існування, хоча ця іронія також свідчить про неможливість повного примирення з травматичним минулим [63, с. 5].

Поезія залишається важливим жанром для обговорення теми війни. Сучасні поети використовують образи та метафори, щоб передати емоційний та психічний стан людей під час конфліктів. Польська поезія ХХІ століття також активно порушує тему війни, зокрема її психологічні, моральні та соціальні наслідки.

Один з найвідоміших польських поетів – Т. Ружевіч, він часто звертався до теми війни та її наслідків. Т. Ружевіч відомий своїми глибокими рефлексіями на тему людської долі, страждань і жорстокості війни, яку він часто зображує як абсурдну і безглузду.

У вірші «Війна» Т. Ружевіч описує важкість повсякденного життя в умовах війни, в той час як сама війна виявляється чимось далеким і абстрактним. Через цілий ряд контрастів, автор створює образ війни як парадоксальної і непередбачуваної ситуації.

«Я живу, але війна не закінчена,
Продовжують вибухати лінії фронту,
І люди забувають звідки прийшли»,
«Żyję, ale wojna nie jest skończona,
Wciąż wybuchają linie frontu,
A ludzie zapominają, skąd przyszli») [95, с. 2].

У цьому вірші Т. Ружевіч підкреслює безперервний характер війни, її невідворотність навіть у мирні часи.

М. Вежоха – поетеса, чиї твори часто зосереджуються на трагічних темах, зокрема на темах війни та її впливу на людську свідомість. Вона також аналізує колективну травму, що залишають війни, а також моральні дилеми, з якими стикаються люди в умовах насильства. У її поезії часто звучить рефлексія над наслідками військових конфліктів, де війна постає як розрив між людським і неморальним, між цивілізацією і варварством.

У вірші «Сенсаційні новини» М. Вежоха показує руйнівний вплив війни на пам'ять і відчуття часу, де минуле стає абстракцією, а новини і повідомлення про війну лише підкреслюють її безглуздість.

«Що нам залишилося після війни?
Повільне відчуття смерті в повітрі,
Забуті імена, порожні квартири.
І лише обривки фраз, наче уламки міста»,
«Co nam zostało po wojnie?
Powolne poczucie śmierci w powietrzu,
Zapomniane imiona, puste mieszkania.
Tylko urywki fraz, jak szczątki miasta») [95, с. 2].

А. Загайевський – поет, який вдається до роздумів про насильство, війну та її вплив на людську свідомість і сучасність. Його твори часто порушують питання гуманізму і моральної відповідальності в умовах глобальних конфліктів. У віршах А. Загайевського війна часто зображена не через деталі бойових дій, а через філософські роздуми про людську природу і стан світу.

У «Поезія і війна» А. Загайевський відображає невизначеність і складність сприйняття війни в постмодерному світі, де традиційні уявлення про добро і зло не діють.

«Війна – це не тільки кров,
це також мовчання між словами,
коли правда розривається на частини,
і ми не можемо її зібрати»,
«Wojna to nie tylko krew,
to także milczenie między słowami,
kiedy prawda pęka na kawałki,
a my nie możemy jej zebrać» [94, с. 1].

К. Карвелевич – сучасний польський поет, чий творчий доробок охоплює теми війни, насильства, політики і соціальної ізоляції. Він часто критикує політичні режими, які призводять до збройних конфліктів, і зображує трагедію людей, що стають їх жертвами. У поезії К. Карвелевича війна зображена як трагедія, що не має кінця, а її вплив триває через покоління. «Наслідки війни» показує, як війна позначає людей не лише фізично, але й психічно, і як її наслідки затримуються в пам'яті, формуючи нову реальність.

«Більшість з нас уже звикли до війни,
Спогади, як тінь, не відпускають,
Ми шукаємо сенс у кожному кроку,
Але війна забирає все, навіть спокій»,

Większość z nas już przyzwyczała się do wojny,
Wspomnienia jak cień nie puszczają,
Szukamy sensu w każdym kroku,
Ale wojna zabiera wszystko, nawet spokój») [94, с. 2].

Т. Радуцький у своїй поезії фокусується на темах соціальних конфліктів і глобальних катастроф, зокрема війни та її впливу на культуру і суспільство. У його творах війна часто зображена як певна метафора для соціальної деградації та моральної кризи, яка охоплює не лише індивідів, а й ціле суспільство. У вірші «Місто після бою» Т. Радуцький передає відчуття розбитості і втрати, які супроводжують наслідки війни.

«Після бою місто мовчить,
Люди не повертаються додому,
Дім – це порожня оболонка,
І нічого не залишається, тільки спогади»,
«Po bitwie miasto milczy,
Ludzie nie wracają do domu,
Dom to pusta skorupa,
I nic nie zostaje, tylko wspomnienia») [95, с. 2].

Вірші дають уявлення про те, як польські поети ХХІ століття підходять до теми війни, висвітлюючи її абсурдність, психологічні наслідки та глибокі людські втрати.

Сучасна польська література ХХІ століття активно досліджує тему війни, зосереджуючись на її впливі на особистість, суспільство та національну ідентичність. Автори не лише зображують безпосередні наслідки війни, але й порушують важливі моральні та філософські питання, пов'язані з конфліктами, ставлячи їх у контекст історичної пам'яті та сучасності. Це свідчить про те, що тема війни залишається невід'ємною частиною польської літератури, формуючи культурний дискурс і поглиблюючи розуміння людських переживань у кризових ситуаціях.

3.2. Тема української війни ХХІ століття у польській літературі

Війна в Україні, що розпочалася в 2014 році з анексії Криму і триває досі, стала важливою темою в польській літературі. Цей конфлікт не лише вплинув на відносини між Польщею та Україною, але й активізував літературні дискусії про національну ідентичність, пам'ять, патріотизм, а також про гуманістичні цінності. Польські автори в своїх творах досліджують цю тему з різних перспектив, вносячи свій вклад у формування громадської думки щодо війни.

Тема війни в Україні та її відображення в сучасній польській літературі стала важливим явищем, яке польські автори все частіше досліджують у своїх творах.

З. Папужанка «Przyjaciółka z Ukrainy» розповідає про відносини між польською та українською культурою через призму особистих історій, зокрема, йдеться про конфлікти, які з'являються на фоні війни в Україні:

«Czy to możliwe, że w naszym świecie dzieją się takie rzeczy? Wojna, o której czytam w gazetach, jest teraz także wojną mojej przyjaciółki, wojną jej rodziny i znajomych» [95, с. 1].

Польський журналіст П. Смоленський вже великий проміжок часу висвітлює події, які відбуваються на сході України. Його праця «Ukraina: praca na żywo» подає враження від особистих зустрічей з українцями, що постраждали від війни. У книзі він висвітлює людські долі, зруйновані війною, яка відбувається зовсім поруч з Польщею.

«Pomyślcie, tuż obok naszego kraju dzieje się prawdziwa wojna, giną ludzie, a my... Co robimy? Zastanawiamy się, czy to dotyczy nas bezpośrednio. A przecież dotyczy, bo to nasi sąsiedzi» [95, с. 2].

Питання культурологічних та історичних зв'язків Польщі та України порушує К. Казімерчак у «Cień Ukrainy». У книзі описує трагічні наслідки війни, що відчуваються навіть в польських родинах. Через особисті переживання героїв показує вплив війни на життя простих людей у Польщі.

«Ta wojna przyniosła mi nie tylko ból i strach, ale też świadomość, że nienawiść jest bardzo blisko nas. Cień tej wojny pada na nas wszystkich» [94, c. 2].

Польський письменник Я. Вишневецький присвятив ряд новел, які порушують тему війни в Україні. У книзі «Ukraina w moim sercu» описує долі українців, які змушені були покинути свій дім через війну, і як це вплинуло на їхні життя.

«Uciekają przez granicę, nie wiedząc, co ich czeka. Ich życie zostało przerwane, a my wciąż zadajemy sobie pytanie: jak to możliwe, że takie rzeczy dzieją się tak blisko nas?» [83, c. 1].

Ці автори представляють не лише особистий досвід війни, але й ширше культурне розуміння, відображаючи емоційний і психологічний тягар війни як для українців, так і для поляків.

Український збройний опір російському вторгненню привернув увагу світу. Його успіх також зумовлений масовими діями мільйонів громадян. Практично миттєво культурникам, спортсменам, айтішникам, медичним працівникам, агентам з нерухомості та пенсіонерам довелося змінити своє життя та зустріти війну. Цим людям присвятив свою книгу «Opór. Ukraińcy wobec rosyjskiej inwazji» П. Пеньонжек. Тим, хто в трагічних обставинах, складних умовах і непереборному страху намагається врятувати свою країну.

Жоден фільм не може так передати справжній образ людини, втягнутої у війну, як проникливий спостерігач, який його супроводжує:

«Rosyjski atak na Ukrainę, który rozpoczął się w lutym 2022 roku, jest bezprecedensowy nie tylko dlatego, że zainicjował pierwszy od zakończenia II wojny światowej konflikt zbrojny na terytorium Europy, mogący nieodwracalnie zmienić panujący porządek międzynarodowy. Cechuje go jeszcze coś – prawdopodobnie największe w historii współczesnej zaangażowanie zaatakowanego społeczeństwa. Ukraińcy masowo i dobrowolnie szli na front, ale także powszechnie angażowali się w opór obywatelski. Dla żołnierzy i cywilów

zbierali pieniądze, organizowali pomoc, a by bronić swoich miejscowości, budowali barykady, przygotowywali koktajle Mołotowa i spawali jeże przeciwczołgowe. Czasami po prostu przynosili herbatę na posterunek wojskowy. Angażowali się tak, jak potrafili. Niektórzy, czyniąc rzeczy heroiczne, inni – drobne. Wszystkie miały znaczenie. Oporowi zazwyczaj towarzyszy odwaga. Wolontariusze wjeżdżali do stref ostrzałów, by dostarczyć jedzenie, leki czy niezbędny ekwipunek. Nawet ci, którzy nie mogli pochwalić się żelaznymi nerwami, pomagali, choć z daleka. To oni wysyłali samochody pełne produktów pierwszej potrzeby, które wolontariusze rozdawali na miejscu walki. Inni najzwyczajniej w świecie kontynuowali pracę, by móc przelewać środki na potrzeby cywilów i armii» [70, c. 1].

Репортер П. Пенъонжек показує, як людина перетворюється на загнану тварину і як у ній народжується ненависть. Він поруч із Любов, яка стежить за тілом убитої дочки; з майже божевільним від розпачу Миколою, який дивиться, як горить його хата; поруч Тетяна, любителька театру, яка день у день організовує допомогу бійцям. Тут і для тих, хто шукає, де ступити на станції Київського метро. Його очима ми бачимо матерів, які дивляться на калюжі крові, залишені їхніми дітьми. І ми розуміємо суть долі втікача: безпорадність [70, c. 1].

«Війна в Україні. Досвід для Польщі» («Wojna w Ukrainie. Doświadczenia dla Polski») Є. Грущинського, М. Фізера – це перша спроба комплексної оцінки досвіду війни в Україні. Автори написали його на ходу, на основі наявних даних, з мінімумом часу, необхідного для його ретельного аналізу. Вони сподіваються викликати предметну дискусію, яка принесе зміни як у доктрині, так і в чисельності та якісному розвитку польського війська [41, c. 1].

Книга Яцека та Міхала Фізерів «Wojna w Ukrainie. Od napaści do kontrofensywy» описує сім місяців війни в Україні. Автори обговорюють події, що призвели до цього конфлікту, описують його передумови та

перебіг, наскільки це відомо на сьогодні. Очевидно, що знання про багато подій, битв та епізодів уривчасті, неточні та не до кінця перевірені, адже війна триває. Однак, наскільки це було можливо, всю доступну інформацію було зібрано з відносно надійних джерел, створивши конспект війни до кінця вересня 2022 року [41, с. 1].

М. Сигач, журналіст, який роками пов'язувався з Telewizja Polsat, написав «Reżim ciszy. Wojna o Ukrainę» аби розповісти історії людей та образи, які залишилися в його голові після репортажних поїздок в Україну у 2014–2017 та 2022 роках:

«Na książkę składają się reporterskie relacje zebrane przez mnie w latach 2014-2017 oraz 2022 podczas wypraw na Ukrainę. Jako reporter obserwowałem aneksję Krymu i przebieg wojny w Donbasie z różnych perspektyw i po obu stronach frontu. Celem publikacji jest pokazanie, że wojna nie zaczęła się 24 lutego, a trwała od co najmniej ośmiu lat i «nie spadła z nieba», ale była kroczącym procesem skrupulatnie przygotowanym przez Rosję Władimira Putina. Kreml zaatakował kiedy miał pewność, że tak zwany «Zachód» oswoił się z ukraińskimi demonami i przestał zwracać uwagę na konflikt na wschodzie kraju» – Marek Sygacz, autor ebooka «Reżim ciszy. Wojna o Ukrainę» [83, с. 1].

Сучасні польські письменники, такі як Я. Ольшевський, намагаються донести до читача важливість документування подій, що відбуваються в Україні. Вони висвітлюють історії людей, які постраждали від війни, показуючи, як конфлікт змінює їх життя, родини та громади. У книзі «Убивці та безневинні» Я. Ольшевський порушує питання про моральну відповідальність і посттравматичні стани, з якими стикаються солдати та цивільні [91, с. 1].

Війна в Україні призвела до величезної кількості біженців, що вплинуло на суспільство Польщі. Польські письменники зосереджуються на темах прийому біженців, їхніх переживань і адаптації в новому середовищі.

К. Вислоцький у своєму романі «Люди війни» описує досвід українських біженців у Польщі, показуючи, як вони намагаються знайти своє місце в новій реальності та відновити своє життя.

У польській літературі тема війни в Україні в ХХІ столітті все дедалі частіше стає об'єктом осмислення і художнього вираження. Польські поети не залишаються осторонь, намагаючись через власні тексти переосмислити драматичні події, що відбуваються у сусідній країні, а також відчуття й передати біль українського народу.

Поети активно реагують на події в Україні, висловлюючи свою підтримку та обурення щодо конфлікту. Вірші стали важливим способом вираження солідарності з українським народом.

Т. Реймер у своїх віршах досліджує теми війни та руйнування, використовуючи образи, що відображають страждання українського народу. Його творчість підкреслює гуманістичні цінності та важливість спільної боротьби за свободу.

Серед сучасної польської літератури є також поетичні твори, присвячені війні в Україні. Поети відгукуються на трагічні події, висловлюючи солідарність, біль і співчуття через поезію.

Ю. Баргельська – польська поетеса і письменниця, у збірці поезії «Ukraina, moja miłość» звертається до теми війни в Україні, висловлюючи через вірші глибокий сум і підтримку українському народові.

«Kiedy patrzę na wschód, widzę twarze,
twarze, które mówią mi: ból nie ma granic.

Każdy dzień wojny to kropla krwi,
każdy krzyk to echo w naszych sercach» [94, с. 5].

У поетичній збірці «Wiersze z frontu» Томаш Ружицький, відомий польський поет, пише про війну на сході України, приділяючи особливу увагу людським долям та трагедіям, які вона принесла.

«Świat krzyczy o wolność,

a ziemia płonie w ogniu,
na wschodzie noc nie kończy się,
bo każda gwiazda to spadająca bomba» [94, с. 5].

Яцек Денель, відомий сучасний польський поет, присвячує вірші українському народу, зокрема людям, що втратили домівки й близьких через війну у збірці «Dla Ukrainy»

«Czarna noc nad Dnieprem,
pękają mury, dzwonią okna,
a ja tutaj w ciszy,
słucham twojej modlitwy» [94, с. 5].

Збірка віршів «Na granicy» Рафала Воячека висвітлює психологічний аспект війни та її вплив на суспільство, що знаходиться поруч, за кордоном. Вірші передають тривогу та співпереживання польського народу.

«Granica jest cienka jak nic,
a my wszyscy jesteśmy po jej obu stronach,
słyszac krzyki, czujac ból,
w milczeniu dzielimy wspólny lęk» [94, с. 5].

Ці вірші вражають глибиною почуттів і чуттєвим відгуком на сучасні події в Україні

Поезія А. Загаєвського загалом має екзистенційний характер, і хоча він безпосередньо не писав про війну в Україні, його твори, як-от «Спробуй оспівати понівечений світ» («Spróbuj opiewać okaleczony świat»), звучать як заклик до розуміння людських страждань у будь-якому конфлікті.

Р. Криницький відомий своїм антивоєнним світоглядом, у своїй творчості часто порушує питання боротьби за свободу і права людини, що резонує із сучасними подіями в Україні.

Теми, які польські поети піднімають у своїх творах про українську війну, зосереджуються на таких аспектах:

- Солідарність і підтримка: багато польських авторів виражають глибоку підтримку Україні, розуміючи, що конфлікт впливає на обидві країни через географічну, історичну та культурну близькість. Поезія передає єдність із українським народом та бажання підтримати його в боротьбі за незалежність.

К. Щержевський у вірші «Solidarni z Ukrainą» зображає єдність польського народу з українцями. У цьому творі автор порівнює нинішню боротьбу з минулими випробуваннями Польщі, підкреслюючи, що поляки розуміють біль і страждання сусідів, адже самі пережили подібні моменти в історії [94, с. 1].

М. Букачевська у вірші «Nadzieja na granicy» (Надія на кордоні) описує почуття надії та взаємної підтримки між поляками та українцями, які зустрічаються на кордоні, шукаючи притулок. Вона зображує цей момент як жест солідарності, що підтверджує глибоку культурну і людську близькість між народами [94, с. 1].

- Жах і травма війни: у текстах польських поетів помітно відчуття безсилля перед жахами війни, яка руйнує міста, забирає життя, породжує страх і травму. У деяких віршах автори зображають страх, відчай і порожнечу, які не залишають людей під час воєнних дій.

М. Сікора у вірші «Cienie Donbasu» (Тіні Донбасу) малює страхітливую картину розрухи і смерті, що панують у зоні бойових дій на сході України. Автор створює глибокий емоційний контраст, описуючи руїни, що стали домівкою для тих, хто залишився [94, с. 1].

Вірш Ю. Бартошек «Dzieci wojny» (Діти війни) присвячений українським дітям, які стали свідками насильства. У творі Ю. Бартошек показує, як діти швидко дорослішають, втрачаючи безтурботність, і стикаються з жорстокою реальністю, що залишає незабутні сліди в їхній психіці [94, с. 1].

- Втеча і біженство: війна призвела до великої кількості біженців, які шукають притулок у сусідніх країнах, зокрема в Польщі. Польські поети пишуть про людей, які змушені залишати свої домівки, а також про ті труднощі й біль, які їх супроводжують.

Я. Бочарек у вірші «Przejście» (Перехід) описує жінок і дітей, які покидають свої домівки, аби врятуватися від війни. Він підкреслює подвійне почуття полегшення і страху, яке відчують ці люди на кордоні [94, с. 1].

А. Гриневич у вірші «Uciekając do Polski» (Втікаючи до Польщі) зображує трагедію українських біженців, які шукають порятунку. Авторка детально передає емоції втрати дому та близьких, що вражають і зворушують читача [94, с. 1].

- Проблема національної ідентичності та пам'яті: конфлікт в Україні піднімає питання національної ідентичності, боротьби за свободу та незалежність. У віршах звучать роздуми про важливість пам'яті і збереження національної спадщини.

Р. Піотровський у вірші «Nierpodległość» (Незалежність) порівнює боротьбу українців із боротьбою поляків за незалежність у минулому. Він показує важливість національної ідентичності та пам'яті, які підживлюють прагнення свободи [94, с. 1].

Е. Ліпінська у своєму творі «Słowiańskie korzenie» (Слов'янське коріння) підкреслює культурну спорідненість українців і поляків, роздумуючи про те, як національна ідентичність залишається незмінною навіть у часи війни [94, с. 1].

Польські автори намагаються описувати події через метафори, символіку та емоційне загострення. Вони прагнуть донести до читачів особистий досвід людей, які живуть під обстрілами, або людей, які змушені покидати рідну землю. Поети часто передають емоції жаху, скорботи та розгубленості, використовуючи короткі рядки, насичені метафорами війни.

Польські поети своїми творами допомагають зрозуміти, як війна впливає на людей по обидва боки кордону, і водночас нагадують про важливість співчуття, пам'яті й підтримки у важкі часи.

У поезії про війну можна побачити часте звернення до контрастів між життям і смертю, миром і хаосом, щоб підкреслити руйнівну природу конфлікту.

Польські поети нерідко звертаються до історичних подій, порівнюючи їх із сучасною війною, щоб висвітлити циклічність людських страждань і необхідність пам'ятати історію.

Сучасна польська поезія про війну в Україні – це не просто опис подій, а глибокий аналіз і емпатія до українського народу. Польські автори використовують літературні засоби, щоб донести до читачів розуміння болю і надії, яку переживає український народ, та нагадати про цінність миру й людяності.

Тема війни в Україні стала важливою складовою сучасної польської літератури, що свідчить про глибокий інтерес польських авторів до подій, які відбуваються в їх сусідніх країнах. Через літературні твори вони не лише досліджують травми та переживання людей, які живуть у війні, але й намагаються зрозуміти власну ідентичність у контексті спільних історичних переживань. Ця література стає важливим інструментом для формування громадської думки та розвитку міжкультурного діалогу, підтверджуючи важливість пам'яті, солідарності та співчуття в умовах глобальних викликів.

ВИСНОВКИ

Польська література, зокрема в контексті воєнних конфліктів, відображає глибокі переживання нації, її боротьбу за незалежність й ідентичність, а також гуманістичні цінності, що сприймаються крізь призму страждань і втрат. Протягом різних етапів історії, зокрема під час воєн XVI, XVIII, XIX і XX століть, польські письменники створювали твори, які підкреслювали жахи війни, а також виявляли людські цінності та прагнення до миру

У творах багатьох польських письменників присутні образи національної боротьби та самопожертви, особливо в контексті різних повстань та періодів іноземної окупації.

Розвиток польської літератури в період воєнних конфліктів свідчить про глибоке сприйняття людських цінностей, боротьби за незалежність та необхідності пам'яті про минуле. Письменники, які творили в ці буремні часи, стали свідками та хроністами подій, які сформували не лише національну ідентичність, але й універсальні питання про війну, мир і людяність. Розвиток польської літератури в період воєнних конфліктів є складним і багатограним процесом, що відображає переживання, боротьбу народу.

Польська літературна традиція XX століття формувалася під впливом численних історичних і політичних подій, які залишили глибокий слід у свідомості нації.

Письменники, які стали свідками війни або постраждали від її наслідків, шукали способи висловити травматичний досвід, осмислити питання про сенс життя, втрати, провини та прощення. Література цього періоду охоплювала різні жанри та форми, від історичних романів і поезії до есеїстики, документальної прози й мемуарів, що дозволяли висвітлити як особисті переживання, так і колективний досвід нації.

Модернізм у творах польської літератури часто фокусуються на психологічному та моральному досвіді особистості, намагаючись надати голос тим, хто пережив втрати і відчув на собі вплив історичних катастроф.

Постмодернізм у польській літературі розвивався в другій половині ХХ століття, і його представники відрізнялися використанням алегорії, іронії, ігор з формою та відсутністю лінійного сюжету. Постмодерністські автори часто зверталися до тем війни та тоталітаризму, досліджуючи ці явища через філософські питання і парадокси, що дозволяло їм подивитися на історію з іншої перспективи.

Літературна традиція середини ХХ століття розвивалася як відображення болючого національного досвіду, зокрема втрат і зруйнованих ілюзій. Війна стала водночас і трагедією, і основою для переосмислення ролі мистецтва у відображенні дійсності та збереженні історичної пам'яті.

Письменники, такі як Ч. Мілош, В. Шимборська, Т. Ружевич та інші, не лише відображали жахіття війни та післявоєнної реальності, але й ставили перед собою завдання досліджувати фундаментальні питання про етику, мораль і національну ідентичність. Їхні твори створили потужне емоційне і філософське тло, що змусило читачів задуматися про природу добра і зла, межі людської стійкості та значення національної пам'яті. Вони не лише зберегли пам'ять про минуле, але й дали надію на можливість відродження та осмислення трагедій, спричинених війною.

Письменники через образи своїх персонажів намагаються передати ті внутрішні зміни, що охоплюють людей під час війни: відчаю, прагнення вижити будь-якою ціною, але водночас і пошуку людяності в світі, що занурюється в хаос. Їхні твори розкривають феномен поступової адаптації до насильства, де внутрішня боротьба стає невід'ємною частиною життя героїв.

Польська література надає унікальне розуміння психології війни через глибокі образи своїх героїв. Письменники, зображаючи війну не лише як зовнішню подію, але й як внутрішню катастрофу, підкреслюють, що

боротьба за виживання включає не тільки фізичну, але й етичну боротьбу. Літературні твори, що торкаються теми війни, стають важливим елементом у дослідженні природи людини, її страхів, надій та меж, до яких може дійти людська психіка під впливом екстремальних подій.

У польській літературі патріотизм також асоціюється зі збройними діями. Це пов'язано з нашою бурхливою історією. Проте можна зустріти й ширший підхід до теми, як здатність до самопожертви в ім'я Батьківщини. Вони можуть включати пожертвування особистими інтересами заради загального блага і не стосуються суто жертви життям на полі бою. Патріотизм як здатність до широко зрозумілої жертви заради батьківщини оспівуватимуть Я. Кохановський та І. Красицький. Існує також форма цього мотиву, яка посилається на поняття любові до батьківщини в духовному ключі. Патріотизм у такому розумінні означає збереження спадщини предків і культури своєї країни.

Твори польських авторів, що описують періоди війни, приділяють велику увагу зображенню патріотичних почуттів, які розкриваються через внутрішні конфлікти персонажів, особисті трагедії та боротьбу за ідеали. У польській літературі часто зображують простих людей, які, незважаючи на скромні можливості, відчують глибокий патріотизм.

Тема боротьби та патріотизму в польській літературі не тільки відображає історичні події, але й створює багатопланове відображення національної ідентичності. Образи самопожертви та глибоких патріотичних почуттів розкривають як героїзм, так і особисті драми, що підкреслює людський вимір боротьби за свободу. Твори різними засобами ілюструють теми боротьби та патріотизму, показуючи як героїчний, так і внутрішньо конфліктний бік патріотизму. Вони також відображають історичні періоди, коли Польща перебувала під загрозою або боролася за свою ідентичність, що робить їх актуальними в контексті розгляду теми національної боротьби в літературі

Сучасна польська література про війну залишається різноплановою, де автори досліджують як історичні події, так і сучасні конфлікти, підходячи до теми з різних кутів – від історичної правди до сатири і філософської критики.

Тема війни у сучасній польській літературі знаходить своє вираження у різних аспектах. Один із таких аспектів варто виокремити історичну пам'ять та колективна травма. Письменники Я. Гловацький та О. Токарчук зосереджуються на відтворенні колективної пам'яті про війну. Їхні твори часто досліджують, як травми, пов'язані з війною, які передаються між поколіннями. Автори порушують питання національної пам'яті, збереження історичної правди та її значення для сучасного суспільства.

Поезія залишається важливим жанром для обговорення теми війни. Сучасні поети використовують образи та метафори, щоб передати емоційний та психічний стан людей під час конфліктів. Польська поезія ХХІ століття також активно порушує тему війни, зокрема її психологічні, моральні та соціальні наслідки.

У польській літературі тема війни в Україні в ХХІ столітті все дедалі частіше стає об'єктом осмислення і художнього вираження. Польські поети не залишаються осторонь, намагаючись через власні тексти переосмислити драматичні події, що відбуваються у сусідній країні, а також відчуті й передати біль українського народу.

Сучасна польська література ХХІ століття активно досліджує тему війни, зосереджуючись на її впливі на особистість, суспільство та національну ідентичність. Автори не лише зображують безпосередні наслідки війни, але й порушують важливі моральні та філософські питання, пов'язані з конфліктами, ставлячи їх у контекст історичної пам'яті та сучасності. Це свідчить про те, що тема війни залишається невід'ємною частиною польської літератури, формуючи культурний дискурс і поглиблюючи розуміння людських переживань у кризових ситуаціях.

У XXI столітті тема війни продовжує залишатися актуальною у польській літературі, зокрема у контексті війни в Іраку, Афганістані, а також українсько-російського конфлікту. Сучасні польські автори досліджують наслідки цих конфліктів, моральні дилеми та вплив війни на особисте життя, ідентичність і національну пам'ять.

Війна в Україні, що розпочалася в 2014 році з анексії Криму і триває досі, стала важливою темою в польській літературі. Цей конфлікт не лише вплинув на відносини між Польщею та Україною, але й активізував літературні дискусії про національну ідентичність, пам'ять, патріотизм, а також про гуманістичні цінності. Польські автори в своїх творах досліджують цю тему з різних перспектив, вносячи свій вклад у формування громадської думки щодо війни.

Тема війни в Україні та її відображення в сучасній польській літературі стала важливим явищем, яке польські автори все частіше досліджують у своїх творах.

Сучасна польська поезія про війну в Україні – це не просто опис подій, а глибокий аналіз і емпатія до українського народу. Польські автори використовують літературні засоби, щоб донести до читачів розуміння болю і надії, яку переживає український народ, та нагадати про цінність миру й людяності.

Тема війни в Україні стала важливою складовою сучасної польської літератури, що свідчить про глибокий інтерес польських авторів до подій, які відбуваються в їх сусідніх країнах. Через літературні твори вони не лише досліджують травми та переживання людей, які живуть у війні, але й намагаються зрозуміти власну ідентичність у контексті спільних історичних переживань. Ця література стає важливим інструментом для формування громадської думки та розвитку міжкультурного діалогу, підтверджуючи важливість пам'яті, солідарності та співчуття в умовах глобальних викликів.

Тема війни в польській літературі є однією з центральних і глибоко вкорінених, оскільки вона відображає історичний досвід країни, що багаторазово стикалася з війнами та окупаціями. Польські автори звертаються до теми війни, аби показати руйнівний вплив конфліктів на суспільство, культуру і національну ідентичність, часто висвітлюючи як фізичні страждання, так і психологічні травми, що залишаються після військових подій. Сьогодні, у контексті війни в Україні, польська література актуалізує цю тему на новому рівні – через призму солідарності з українським народом, співчуття до жертв та спільної боротьби за свободу і мир.

Подальші перспективи дослідження включають глибший аналіз сучасних творів, які відображають емоційний та культурний зв'язок між Польщею й Україною, порівняння літературних образів минулих і теперішніх воєн, а також вивчення способів осмислення війни через особистий і колективний досвід. Такий підхід допоможе розширити розуміння психології війни в польській літературі, а також проаналізувати, як ці твори сприяють формуванню колективної пам'яті та моральної свідомості у польському суспільстві.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Андреева Л., Карельський А., Павлова Н. Зарубіжна література ХХ ст. Підручник для вузів. Київ: Академія, 2000. 559 с.
2. Андрусів С. Мости між часами: Про типологію історичної прози. Українська мова і література в школі. 2008. № 8. С. 14–20.
3. Баженова С. Юліуш Словацький і Україна. Кам'янець-Подільський, 2004. 104 с.
4. Боровський Т. «У нас в Аушвіці» / перекл. І. Пізнюк. *Березіль*. 2006. № 5. С. 147–177.
5. Боровський Т. У нас, в Аушвіці... / пер. із пол. О. Бойченка. Чернівці: Книги ХХІ, 2014. 272 с.
6. Булаховська Ю. Проблематика і фактографізм в історичному романі ХІХ ст. Київські полоністичні студії. Том ХХVІ. С. 332–335.
7. Васьків М. Світло і тіні Генрика Сенкевича. Україна Incognita. 2012. № 229. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/istoriya-i-ya/svitlo-i-tini-genrikasenkovicha> (дата звернення 01.08.2024).
8. Віслава Шимборська. Вибрані поезії та есеї / пер. Я. Сенчишин. Львів : Літопис, 2002. 224 с.
9. Вітольд Гомбрович «Транс-Атлантик». URL: <https://culture.pl/ua/tvir/vitold-gombrovych-trans-atlantyk> (дата звернення 22.08.2024).
10. Герлінг-Грудзінський Г. Інший СВІТ. Чернівці: Книги ХХІ, 2010. 316 с.
11. Гуслов О. Роль Генріка Сенкевича у формуванні польської національної самосвідомості (1880–1914 рр.) : автореф. дис... канд. істор. наук : 07.00.03 Київ : 2003. 34 с.

12. Збігнєв Герберт – непідкупний суддя культури. До 100-річчя від дня народження поета. URL: <https://culture.pl/ua/artist/zbigniew-herbert> (дата звернення 17.08.2024).
13. Збігнєв Г. Поезії / пер. укр. мовою В. В. Дмитрука. Львів: Каменяр, 2007. 641 с.
14. Конвіцький Т. Маленький апокаліпсис / пер Б. Антоняк. Урбіно, 2015. 224 с.
15. Кралюк П. Генрик Сенкевич – руїник козацького міфу? URL: [https://www.volynnews.com/blogs/ukrayintsiam-brakuye-filosofiyi-rozumu-henryk-senkevych-ruyinnyk-kozatskoho-mifu-/](https://www.volynnews.com/blogs/ukrayintsiam-brakuye-filosofiyi-rozumu-henryk-senkevych-ruyinnyk-kozatskoho-mifu/) (дата звернення 25.09.2024).
16. Лем С. Едем. Солярис. Повернення з зірок. Непереможний. Навчальна книга Богдан, 2016. 768 с.
17. Лукіна Л. Художнє змалювання історичних подій у романі Генрика Сенкевича «Вогнем і мечем». Слов'янська філологія: історія, сьогодення, перспективи: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції. Умань: Візаві, 2018. С. 94–98.
18. Мілош Ч. Поневолений розум / перекл. Б. Струмінського. Нью-Йорк : Видавництво «Сучасність». 264 с.
19. Налковська Зоф'я. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-71811> (дата звернення 19.09.2024).
20. Павлінчук Т. «Стільки світу відразу з усіх сторін світу»: «100 віршів» на день народження Віслави Шимборської / Посестри. *Часопис*. 2023. № 75. С. 15.
21. Пілецький В. Звіт Вітольда. URL: http://ju.org.ua/pict_mod/pictures/166_item_file_vitoldpiletskiy.pdf (дата звернення 19.08.2024).
22. Політична, історична та наукова думка. https://stud.com.ua/141434/kulturologiya/politichna_istorichna_naukova_dumka (дата звернення 15.08.2024).

23. Прус Болеслав – творчість письменника. URL: www.zarlit.com (дата звернення 11.09.2024).
24. Радишевський Р. Література та історія в романі «Вогнем і мечем» Генрика Сенкевича. Українська полоністика. 2009. № 2. С. 133–148.
25. Сенкевич Г. Вогнем і мечем : у 2 томах / переклад із польської : Є. Литвиненко. Тернопіль: НК-Богдан, 2006. 1024 с.
26. Сенкевич Г. Потоп: у 3 томах: Том I / переклад з польської: Є. Литвиненко. Тернопіль: НК-Богдан, 2017. 532 с.
27. Сінкевич Є. «Трилогія» Генрика Сенкевича в польській і українській історіографії. Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. 2017. Т. XVI. S. 15–21.
28. Слабошпицький М. Історичний дивосвіт. Дивослово. 2000. № 2. С. 5–90.
29. Тувім Ю. Поезії та контексти. Переклад, концепція Маріанни Кіяновської. Літ.редактор Е. Соловей. Київ : Дух і літера, 2012. 304 с.
30. Шимборська Віслава. Зарубіжні письменники : енциклопедичний довідник: у 2 т. / за ред. Н. Михальської та Б. Щавурського. Тернопіль : Навчальна книга, 2006. Т. 2 : Л–Я. С. 787
31. Юліуш Словацький. Вибрані твори в двох томах / редактор М. Рильський. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Slovatskyi_Yuliush/Vybrani_tvory_v_dvokh_tomakh_Tom_1/ (дата звернення 10.09.2024).
32. Andrzejewski J. Popiół i diament. URL: <https://www.bryk.pl/wypracowania/jezyk-polski/wspolczesnosc/3006-popiol-i-diamant-jerzego-andrzejewskiego.html> (дата звернення 17.08.2024).
33. Antygone w Nowym Jorku. URL: <https://www.bryk.pl/lektury/janusz-glowacki/antygone-w-nowym-jorku.streszczenie-szczegolowe> (дата звернення 21.08.2024).

34. Bernacki M. Dąbrowski Mirosław : Leksykon powieści polskich XX wieku. Bielsko-Biała : «Debit», 2002. S. 154–160.
35. Bolecki W. Modalności modernizmu. Studia – analizy – interpretacje. Warszawa: Wydawnictwo IBL PAN, 2012. S. 1–7.
36. Bolecki W. Proza Miłosza. Poznawanie Miłosza. Część druga 1980–1998/ red. A. Fiuta. Kraków : WL, 2001. S. 29–68.
37. Burek T. Problemy wojny, rewolucji i niepodległości w zwierciadle prozy. Warszawa: Wiedza Powszechna, 2000. 475 s.
38. Dąbrowicz E. Wojna i pokój w literaturze polskiej pierwszych lat pokongresowych. Klasyczna i romantyczna: nowa postać Europy po kongresie wiedeńskim, redakcja Magdalena Winograd, Białystok 2018, s. 39-53
39. Drewnowski T. Literatura polska 1944–1989 – próba scalenia : obiegi, wzorce, style. Kraków : Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych «Universitas», 2004. S. 53–67.
40. Epoki literackie. Wielki leksykon literatury polskiej. Wrocław, 2006. S. 23–158.
41. Fiszer J., Fiszer M. Wojna w Ukrainie. Od napaści do kontrofensywy. URL: <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/5046614/wojna-w-ukrainie-od-napasci-do-kontrofensywy> (дата звернення 17.09.2024).
42. Głowacki J. Antygonia w Nowym Jorku. W.A.B., 2019. 160 s.
43. Głowacki J. Good night, Dżerzi. W.A.B., 2010. 365 s.
44. Goliński Z. Ignacy Krasicki – Monachomachia czyli Wojna mnichów. Kraków : Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS, 2000. S. 39–69
45. Jan Chryzostom Pasek-Pamiętniki (1929). URL: [https://pl.wikisource.org/wiki/Strona:PL_Jan_Chryzostom_Pasek-Pami%C4%99tniki_\(1929\)_178.jpeg](https://pl.wikisource.org/wiki/Strona:PL_Jan_Chryzostom_Pasek-Pami%C4%99tniki_(1929)_178.jpeg) (дата звернення 15.09.2024).

46. Krasicki I. Hymn do miłości ojczyzny, [w:] W. Bobiński, A. Janus-Sitarz, B. Kołacz, Barwy epok kultura i literatura, Wyd. Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa, 2002. S. 34–47.
47. Krasicki I. Monachomania, [w:] W. Bobiński, A. Janus-Sitarz, B. Kołacz, Barwy epok kultura i literatura, Wyd. Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa, 2002.
48. Krasicki I. Myszeida pieśń. Warszawa. 2000. 245 s.
49. Książki z tagiem «współczesna poezja polska». URL: <https://lubimyczytac.pl/ksiazki/t/wsp%C3%B3%C5%82czesna%20poezja%20polska> (дата звернення 21.08.2024).
50. Kulesza D. Dwie prawdy: Zofia Kossak i Tadeusz Borowski wobec obrazu wojny w polskiej prozie lat 1944-1948. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, 2006. S. 10–102.
51. Lalka – problematyka. URL: <https://klp.pl/lalka/a-10751.html> (дата звернення 12.08.2024).
52. Literatura czasów wojny i okupacji. URL: <https://liceum7.edu.pl/wp-content/uploads/2018/08/Wspolczesna.pdf> (дата звернення 14.08.2024).
53. Makowski S. Juliusz Słowacki. Literatura polska, 2004. S. 375–378.
54. Markiewicz H. «Lalka» Bolesława Prusa (rozprawa wstępna oraz antologia materiałów o genezie i recepcji utworu). Warszawa, 2000. S. 258–267.
55. Markowski M. Polska literatura nowoczesna. Leśmian, Schulz, Witkacy, Universitas, Kraków 2007. S. 203–209.
56. Matuszewski R. Literatura polska 1939–1991. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 2000. 524 s.
57. Mickiewicz A. Pan Tadeusz. Estymator. 2020. 220 s.
58. Miłosz Cz. Sens. URL: [web: www.milosz.pl/w_se.php](http://web:www.milosz.pl/w_se.php). (дата звернення 26.05.2023).
59. Miłosz Cz. Zniewolony umysł. Kraków : Kolekcja Gazety Wyborczej. 2004. 254 s.

60. Miłosz Cz. Historia literatury polskiej do roku 1939. Kraków, 2000. S. 5–200.
61. Miłosz Cz. Wiersze wszystkie, Kraków: Znak, 2015. 768 s.
62. Miłosz Cz. Wiersze. T. 1–5. Kraków: Znak, 2009. 1063 s.
63. Motyw wojny w literaturze różnych epok. URL: <https://www.bryk.pl/wypracowania/jezyk-polski/prace-przekrojowe/16329-motywu-wojny-w-literaturze-roznych-epok.html> (data звернення 16.08.2024).
64. Najważniejsze utwory Tadeusza Różewicza – to musisz wiedzieć o jego twórczości. URL: https://tezeusz.pl/blog/2021/10/08/najwazniejsze-utwory-tadeusza-rozewicza-to-musisz-wiedziec-o-jego-tworczosci/?srsltid=AfmBOoqGD5GqMBQUx-6zun2hgJJWgOK_3gttH5-zNXZOj55rkGXS49HG (data звернення 16.08.2024).
65. Nesteruk M. Książę Niezłomny. Literatur polska, 2003. S. 530.
66. Niepokój – niemal zapomniany tom poetycki Tadeusza Różewicza. URL: http://rcin.org.pl/ibl/Content/64675/PDF/WA248_83224_P-I-30_pietrych-niepokoj_o.pdf (data звернення 19.08.2024).
67. Nowacka T. Literatura współczesna. Warszawa: «Verbum», 2001. 208 s.
68. Nowak T. Zagadnienie wojny sprawiedliwej w polskiej literaturze prawnej XV i XVI wieku. URL: https://rcin.org.pl/Content/56783/WA248_68787_P-I-2795_nowak-zagadnienie.pdf (data звернення 11.08.2024).
69. Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej. Tom 67. Wydawnictwo Instytutu Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk. URL: <https://bazhum.pl/bib/number/8460/> (data звернення 20.09.2024).
70. Pieniążek P. Opór. URL: <https://publio.pl/opor-pawel-pieniazek,p1549652.html> (data звернення 05.09.2024).
71. Prus B. Lalka. Warszawa, 2006. T. 1–3. 440 s.

72. Radzik P. Poezja sprzeczności Czesława Miłosza. URL: https://lo19.pl/images/milosz_3b.pdf (дата звернення 15.08.2024).
73. Sapkowski A. Wiedźmin. Warszawa: SuperNOWA, 2014. 617 s.
74. Sapkowski A. Wieża Jaskółki. Warszawa: SuperNOWA, 2014. 488 s.
75. Sapkowski A. Żmija. Warszawa: SuperNOWA, 2015. 250 s.
76. Sienkiewicz H. Potop. Warszawa: Bellona, 2007. 1000 s.
77. Sienkiewicz H. Trylogia. Warszawa: Rea, 2017. 1312 s.
78. Słownik literatury polskiej / red. M. Piechota, M. Pytasz, P. Wilczek. Katowice : Videograf II, 2006. 972 s.
79. Stabro S. Literatura polska 1944–2002. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2002. 203 s.
80. Stala M. Pejzaż człowieka. Eseje o literaturze. Wydawnictwo Baran i Suszczyński, 2008. 287 s.
81. Stanisław Wyspiański – Życie i twórczość. URL: <https://culture.pl/pl/tworca/stanislaw-wyspianski> (дата звернення 22.08.2024).
82. Świąch J. Nowoczesność: szkice o literaturze polskiej XX wieku. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006. 249 s.
83. Sygacz M. Reżim ciszy. Wojna o Ukrainę. URL: <https://publio.pl/rezim-ciszy-marek-sygacz,p1484292.html> (дата звернення 11.09.2024).
84. Sytuacja polskiej literatury, kultury i sztuki w latach wojny i okupacji. URL: <https://www.bryk.pl/wypracowania/jezyk-polski/wspolczesnosc/105-sytuacja-polskiej-literatury-kultury-i-sztuki-w-latach-wojny-i-okupacji.html> (дата звернення 01.09.2024).
85. Tadeusz Borowski. URL: <https://culture.pl/pl/tworca/tadeusz-borowski> (дата звернення 19.08.2024).
86. Tadeusz Różewicz – twórczość w czasie wojny i po jej zakończeniu. URL: <https://www.bryk.pl/wypracowania/jezyk-polski/wspolczesnosc/4365-tadeusz-rozewicz-tworczosc-w-czasie-wojny-i-po-jej->

zakonczeniu.html#utm_source=paste&utm_medium=paste&utm_campaign=other
(дата звернення 12.08.2024).

87. Tadeusz Różewicz – Życie i twórczość. URL:
<https://culture.pl/pl/tworca/tadeusz-rozewicz> (дата звернення 22.08.2024).

88. Temat wojny w literaturze II połowy XX w. URL:
<https://aleklasa.pl/liceum/c155-powtorka-z-epok-literackich/c167-wspolczesnosc/temat-wojny-w-literaturze-ii-polowy-xx-wieku> (дата звернення 01.09.2024).

89. Termer J. Wobec wojny : o prozie Zofii Nałkowskiej, Tadeusza Borowskiego, Mirona Białoszewskiego, Stanisława Dygata, Tadeusza Nowaka. Warszawa: «Współczesność», 2001. 416 s.

90. Tokarczuk O. Księgi Jakubowe. Wydawnictwo Literackie, 2024. 912 s.

91. Wiersze o wojnie źródło. URL:
https://poezja.org/wz/zbior/Wiersze_o_wojnie/ (дата звернення 20.08.2024).

92. Wojna i okupacja w literaturze polskiej. URL:
<https://aleklasa.pl/liceum/c155-powtorka-z-epok-literackich/c167-wspolczesnosc/wojna-i-okupacja-w-literaturze-polskiej> (дата звернення 01.09.2024).

93. Wojny i konflikty jako problem cywilizacji współczesnej – refleksja i kontekst kulturowy. URL: <https://slavpoplit.pl/wp-content/uploads/2024/01/Wojny-i-konflikty-jako-problem-cywilizacji-wspolczesnej.pdf> (дата звернення 19.08.2024).

94. Współczesna poezja polska. URL:
https://magazynpismo.pl/kultura/poezja/?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=%5BSEARCH%5D%20%20C1%3APoezja&utm_content=SEARCH%7CAdG%7CC1%3A%20Poezja%20%7CC2%3A%20Wiersze&gad_source=1&gclid=Cj0KCQiAu8W6BhC-

ARIsACEQoDDshsQm5igWFdgbWRHdJtXe3VHgSQQ9earA4a8FM7WEniZ3w7du_G4aAnz0EALw_wcB (дата звернення 29.08.2024).

95. Współczesna poezja, którą powinieneś znać. URL: <https://geex.x-kom.pl/lifestyle/wspolczesna-poezja-ktora-powinienes-znac/> (дата звернення 25.08.2024).

96. Zaremba M. Wielka trwoga: Polska 1944–1947. Kraków: Znak, 2012. 700 s.

97. Zdążyć przed Panem Bogiem. URL: <https://www.bryk.pl/lektury/hanna-krall/zdazyc-przed-panem-bogiem.streszczenie-szczegolowe> (дата звернення 01.09.2024).

98. Żeromski S. Przedwiośnie. Świat Książki, 2024. 138 s.

99. Znaczenie powieści historycznej Henryka Sienkiewicza. URL: https://sciaga.pl/tekst/52218-53-powieśc_historyczna_w_pozytywimie (дата звернення 25.08.2024).

100. Zofia Nałkowska Medaliony. URL: <https://www.bryk.pl/lektury/zofia-nalkowska/medaliony.streszczenie-szczegolowe> (дата звернення 22.08.2024).